

sprüngliche Disposition erhalten. Nach der Mitte des 20. Jahrhunderts wurde durch die Freilegung des Sgraffitos das Renaissance-Exterieur des Schlosses rehabilitiert. Es gehört heutzutage zu den stilgemäß reinsten Renaissancebauten in Nordmähren und Schlesien.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Stará Ves nad Ondřejnicí (Kreis Frýdek-Místek/Friedeck-Mistek), Stirnwand des Schlosses nach der Renovierung im Jahre 2000 (alle Aufnahmen L. Dědková, falls nicht anders angeführt ist).

Abb. 2: Stará Ves nad Ondřejnicí, Ansicht der Stirnwand des Schlosses vor 1945 (Ansichtskarte aus dem Archiv von A. Grúza).

Abb. 3: Stará Ves nad Ondřejnicí, Schloss. A – Grundriss des Erdgeschosses des Schlosses, B – Grundriss des I. Stockes des Schlosses, C – Grundriss des II. Stockes des Schlosses (laut der Vermessung von L. Dědková gezeichnet von P. Mandula, 2001).

Abb. 4: Stará Ves nad Ondřejnicí, Eingang ins Schloss im Turmuntergeschoß. Abb. 5: Stará Ves nad Ondřejnicí, neutestamentliche Szenen von der Stirnwand des Schlosses.

Abb. 6: Stará Ves nad Ondřejnicí, Sgraffito an der nordwestlichen Mauer des Schlosses, figürliche Szenen mit türkischen Symbolen (Sterne und Halbmonde).

Abb. 7: Stará ves nad Ondřejnicí, Gestalt des Sultans von der nordöstlichen Mauer des Schlosses.

Abb. 8: Stará Ves nad Ondřejnicí, scherzhafte naive Zeichnung an der nordöstlichen Mauer des Schlosses.

Abb. 9: Stará Ves nad Ondřejnicí, scherzhafte naive Zeichnung an der nordöstlichen Mauer des Schlosses.

(Übersetzung J. Kroupová)

KLASICISTNÍ DOMOVNÍ DVEŘE A VRATA V ŽELEZNICI ¹⁾

PETRA PEŠTOVÁ

Město Železnice (okres Jičín), ležící 4 km severně od Jičína, je jedním z nejvýznamnějších souborů klasicismu na území České republiky. Bohatost fondu klasicistní architektury, její kvality i význam daleko přesahují hranice regionu. Nedílnou součástí mnoha klasicistních domů ve městě jsou domovní dveře a vrata. Přestože soubor domovních dveří a vrat patří k nejujcelenějším a nejpočetnějším v Čechách, stál až dosud stranou pozornosti.²⁾

Časově je možné vznik souboru klasicistních domovních dveří a vrat v Železnici přibližně vymezit léty 1826 a 1850. K rozsáhlé přestavbě (či znovuvýstavbě) města v jednotném klasicistním duchu došlo po zhoubném požáru, který propukl podle různých údajů buď 14. června, nebo v noci z 27. na 28. června roku 1826.³⁾ Požár postihl zejména část zástavby kolem náměstí. Vyhořelo 79 domů a 49 stodol. Z domů poddanských vyhořelo čp. 1 až 19, 21, 22, 25 až 39, 86, 89, 91, 99, 100 až 121, 123, 124, 126, 182, 183, z domů v panském majetku vyhořelo čp. 84, 85, 87, 88 a 90. Rozsah způsobených škod byl později odhadnut na majetku poddaných na 84 440 zlatých a na majetku panském na 7 875 zlatých.⁴⁾ Okrajové části města patrně požárem zasaženy příliš nebyly. Dokladem toho je několik dosud existujících roubených domů (např. čp. 94 a 95 vý-

chodně od kostela, čp. 161 na úpatí kostelní ostrožny nebo čp. 62, 63 a 64 v severozápadní části městečka). Rozsah části městečka zničené požárem dobře dokumentuje mapa stabilního katastru z roku 1842. Celá západní strana dnešní ulice Palackého je na mapě dosud značena žlutou barvou. Určitý podíl dřevěné zástavby zůstal zachován i po požáru v jižní a jihozápadní části města. Naopak oblast kolem náměstí byla zničena zcela. Na mapě stabilního katastru zde již spatřujeme domy o stejné hloubce zastavění, značené bez výjimky červeně.

Nová výstavba města začala v době krátce po požáru podle jednotného plánu. Již k roku 1827, tedy rok po požáru, je datován pravý portál domu čp. 181. Z počátku 30. let 19. století máme doklady o stavbě radnice. V hlavních rysech byla obnova dokončena před rokem 1842. Mapa stabilního katastru z tohoto roku totiž zachytila v centrální části již jen čtyři poustky.

O autorovi koncepce klasicistní výstavby města se příliš mnoho neví. Václav Kozák (3. 8. 1898 - 19. 3. 1974), učitel a zakladatel a ředitel muzea v Železnici, uvádí v nepublikovaném strojopise z roku 1965, že autorem klasicistní přestavby města byl jičínský stavitel Jan Herkner.⁵⁾ Pro úplnost uvádím, že v literatuře se objevují i jména Jan Herdt⁶⁾ a Hertner.⁷⁾ Václav Kozák dále uvádí, že si Jan Herkner zakoupil v Železnici 2. 4. 1828 za 46 zlatých od Františka Sedláka část „po pádu pozůstalého místa neb spáleniště“ domu čp. 91 a postavil si zde dům čp. 203. Ten po jeho smrti zdědil syn František Herkner a stal se také pokračovatelem otce ve výstavbě města Železnice. Dům prodal dále roku 1839 Václavu Mařátkovi. Z rodu Herknerů uvádí V. Kozák ještě další dva syny Jana Herknera, a to Jana a Antonína, kteří byli také staviteli.⁸⁾ Bohužel více o staviteli Janu Herknerovi nevíme.⁹⁾

Většina klasicistních domů v Železnici je podélné orientace. Dispozičně jsou domy na náměstí většinou podélně trojtraktové, patrové, s průjezdem či vstupní síní uprostřed. Po stranách síně byly alespoň u některých domů na náměstí a v hlavních ulicích klenuté krámy, přístupné přímo z veřejného prostoru. Menší přízemní domy většinou neměly krámy, jejich podélně trojtraktová dispozice vpodstatě odpovídala v Čechách obvyklému schématu venkovského trojdílného domu (s tím, že dispozice byla symetricky obytná, tedy s obytnou světnicí po obou stranách). Některé domy mají ještě kolmá dvorní křídla, výjimečně s arkádami (čp. 181) nebo s pavlačemi. Vstupní vrata, nebo u menších přízemních domů dveře, jsou situovány více méně uprostřed podélného průčelí (často ovšem mimo střední osu).

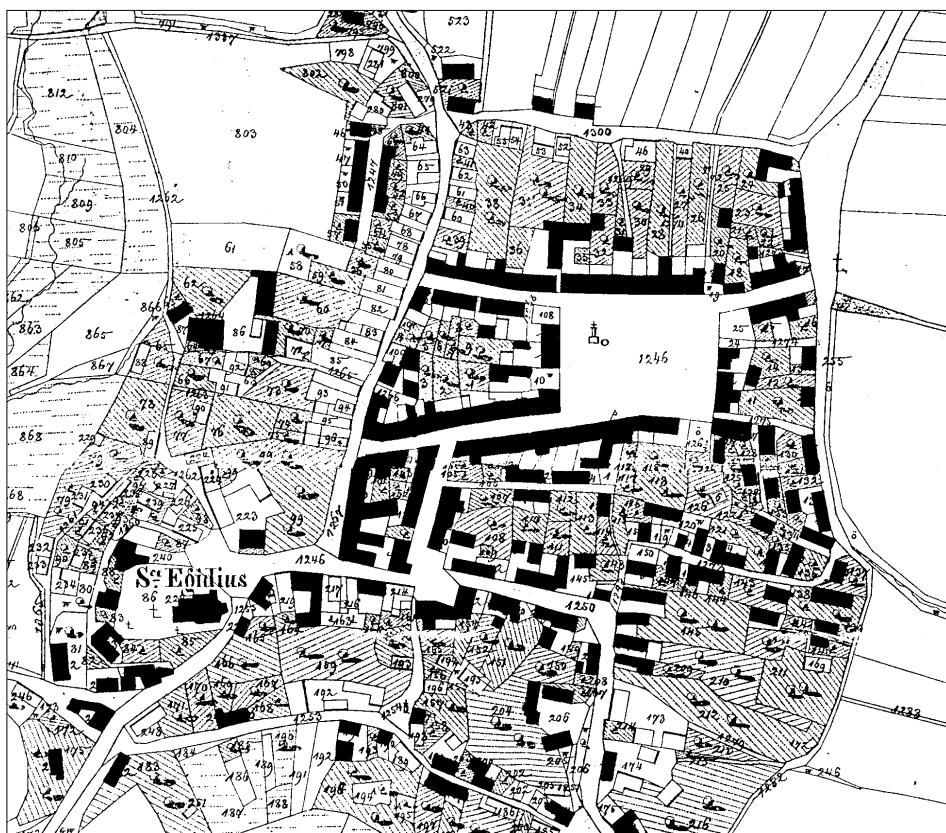
Vstupní domovní vrata i dveře jsou osazeny v pískovcových portálech, uzavřených půlkruhovým nebo půlelipsoidickým (stlačeným) obloukem. Jen část portálů má rovný překlad, několik domů má ostění vstupního či vjezdového otvoru zděné. Bohatší domy čp. 181, 234 nebo dům čp. 39 mají portály edikulové, domy čp. 7, 15, 101, 106 a 243 mají portály vložené v hlubokých nearchitektonizovaných nikách. Železnické portály je možno podle způsobu zpracování rozdělit na několik skupin. Nejbohatěji zastoupená je skupina portálů se stojkami a archivoltami hladkými, členěnými rámci, nebo lemovanými jednoduchou či odstupněnou lištou. Nejvýrazněji se odlišuje skupina portálů bosovaných. Částečný překryv těchto dvou charakteristických skupin

spočívá ve velmi podobném zpracování profilace římsovitých hlavíček stojek a v podobném dekoru hlavních klenáků.

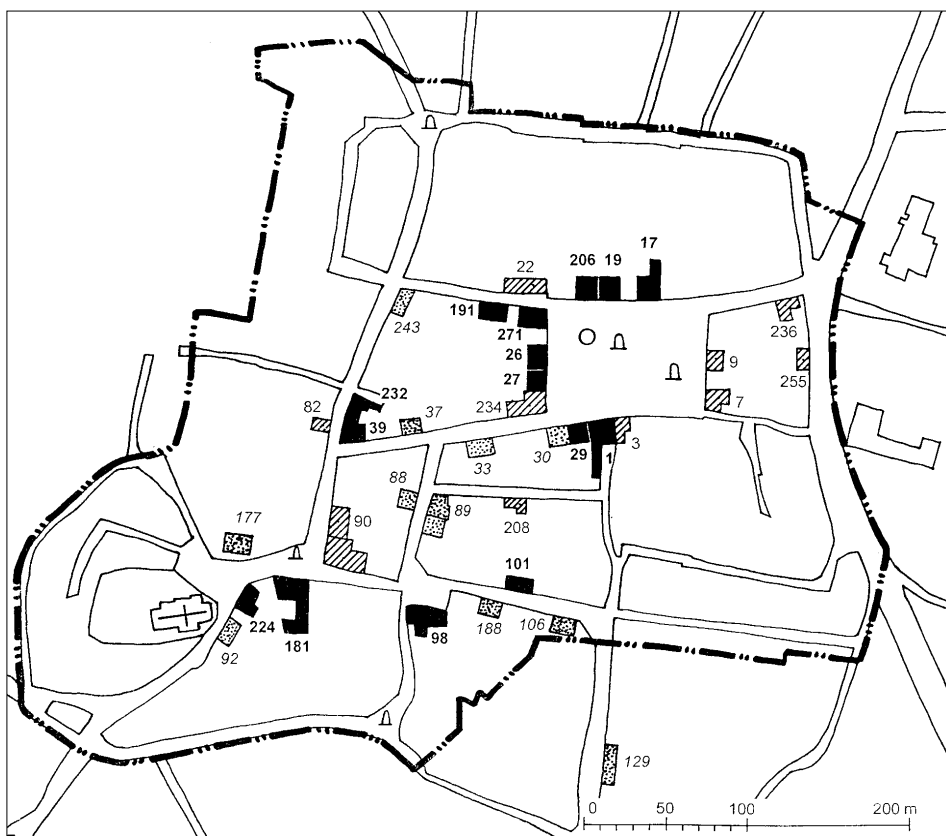
Vlastní dveře a vrata v Železnici jsou až na výjimky rámové konstrukce. Ojedinelými vraty klasické svlakové konstrukce, se zdobně skládanou pohledovou vrstvou, jsou vrata do průjezdu domu čp. 22. Podobu prosté nečleněné svlakové desky mají dveře domu čp. 208 a poněkud starší dveře roubeného domu čp. 94, které jsou navíc zdobené plošnou malbou.

Klasicistní dveře a vrata v Železnici dokládají několik časově se překrývajících vývojových etap vzniku. K **první skupině**, typologicky i výrazově čistě klasicistní, patří dveře a vrata rámové konstrukce (někdy s nadsvětlíkem) a s křídly o dvou či třech výplních. Okraje výplňových desek a rámu dveřních křídel bývají jednoduše profilované. Výplňová pole jsou buď hladká (dveře domů čp. 1 - přední i zadní dveře, čp. 33, 88, 89 a 188), nebo svisle rýhovaná (čp. 92, 98 a 101). Vzácněji jsou dveře a vrata doplněna dekorativními reliéfními prvky, osazenými do středu rámových výplní (čp. 39, 106, 177, 181 a 191). Oblíbeným motivem reliéfů jsou palmetové či hvězdicové rozety, kruhové i oválné na výšku, jak plastické, tak i velmi ploché, rotující i statické. Reliéfní prvky jsou většinou na deskové výplně připevněny hřebíky (čp. 181). Vzácněji jsou ploché reliéfy vyřezány přímo z desky rámové výplně (např. u domu čp. 39).

Tomuto typu dveří se blíží i nedochované dveře domu čp. 243. Křídla dveří byla trojvýplňová, horní dvě pole byla zdobena reliéfní řezbou, spodní pole byla svisle rýhovaná. Dveře fary čp. 177, dnes již rovněž neexistující, měly čtyřvýplňová křídla, zdobená rozetami. Dolní výplně byly svisle rýhované. Formálně blízký, ale snad mladší je typ dveří a vrat s hladkými výplněmi, v rozích zkosenými. V okosených rozích jsou potom osazeny nevelké terčíky s řezbou rotující rů-

Obr. 1: Císařský otisk mapy stabilního katastru. Katastr Železnice - Eisenstadt, Bydžovsko 1842, 1 : 2880. Ústřední archiv zeměměřictví a katastru, fond stabilního katastru. Černě jsou objekty, značené v originálu červeně.

Obr. 2: Schématická mapa historického jádra města s vyznačením dokumentovaných dveří. Černě nejvýznamnější klasicistní dveře a vrata, šrafovane ostatní klasicistní dveře a vrata, tečkované nejvýznamnější známé (doložené) zaniklé klasicistní dveře a vrata (včetně dveří a vrat, nahrazených řemeslně nekvalitními kopiemi). Silnou čerchovanou čarou je vymezena hranice městské památkové zóny (podklad P. Peštová, kresba J. Pešta).

žice. Příkladem mohou být trojkřídla vrata domu čp. 26 a dnes již neexistující dveře domu čp. 30 a 33.

Vzácně se na reliéfních řezbách výplňových polí objevují ornamenty zoomorfní. V Železnici se dochovaly jen na vratech domu čp. 206. Vrata jsou dvoukřídla, rámové konstrukce, s dynamicky vzdutým profilovaným poutcem, oddělujícím nadsvětlik. Křídla dveří jsou trojvýplňová, přičemž zoomorfní reliéf nesou jen horní výplně. Reliéf zobrazuje okřídleného gryfa, střežícího rostlinný ornament v podobě papyrového snopu. Gryf je proporčně i v detailu mistrně zvládnutý, stejně jako reliéfy rostlinné na spodních výplních. Zoomorfní motiv nese dále hlavice poutce popisovaných vrat. V tomto případě jde o plně plastickou okřídlenou lví hlavu. Tato vrata patří mezi nejhodnotnější kusy sledovaného souboru ve městě. Ztvárněním dekoru se zcela vymykají ostatním dochovaným exemplářům. Souboru vrat první skupiny se blíží jen vzdáleně díky celkovému konstrukčnímu a kompozičnímu řešení.

Specifickou podskupinou, zastoupenou dnes jen dvěma příklady, jsou dveře domů čp. 17 a 224 (vzájemně velmi podobné) s plasticky rýhovanými dolními výplněmi a prosklenými horními výplněmi. Rýhování je však v těchto případech pojednána jen spodní výplň dveřních křídel. Horní část rýhované výplně překrývá reliéfní motiv polosunce, završený římsou či nízkým trojúhelníkovým štítkem. Horní část dveřních křídel je v současné době prosklena, je otázkou, zda jde o mladší úpravu či nikoliv (v případě čp. 224 jde o bývalé krámské dveře, které byly chráněny ještě vnějšími krámskými dveřmi svlakové konstrukce). V konfrontaci s ostatními dveřmi a vraty skupiny se uvedené dva příklady jeví jako mladší.

U některých starších příkladů dveří a vrat první skupiny se dochovala i dekorativně ztvárněná úchopová madla a kované kliky, podložené vykrajovanými a prolamovanými krycími štítky. Tyto typologicky nejstarší klasicistní kliky a úchopová madla se zachovaly např. u domů čp. 1 (přední dveře), 17 (jen madla), 39, 82 a 191.

Alespoň některé z popsané první skupiny dveří patří k první etapě výstavby města, po požáru roku 1826. Dátované máme nepřímo dveře radnice čp. 1 (postavena patrně na počátku 30. let 19. století) a troje vrata domu čp. 181 (datace 1827 na portálu). Radničním dveřím se velmi blíží dveře domu čp. 191. Díky blízké tvarové příbuznosti s domem čp. 181 můžeme do stejného období zařadit i dveře domů čp. 39, 106 a snad i 177 a 243. Domy čp. 106 a 181 mají navíc velmi podobně ztvárněný portál. Datace portálu samozřejmě nemusí být vodícím klíčem k časovému určení dveřních výplní, ale celkové ztvárnění dveří s určujícími reliéfními ornamenty a s charakteristickými dělicími prvky tabulek nadsvětliku v podobě šípů potvrzuje úzkou spojitost.

Vrata a dveře **druhé skupiny**, výrazově rovněž klasicistní, ale patrně mladší, se od první skupiny liší po formální stránce. K této skupině patří dvoukřídla dveře rámové konstrukce s nadsvětlikem, s obdélníkovými výplňovými poli. Výplňová pole jsou hladká, se zkosenými hranami, desky výplní relativně výrazně vystupují z rámové konstrukce. Výraznější je také profilace okrajů výplní (resp. krycích listů). Jako příklad uveďme dveře a vrata domů čp. 37, 82 a 90.

K této skupině lze zařadit i dveře a vrata, zdobená kruhovými reliéfními terčíky, osazenými přímo do vodorovného prvku rámové konstrukce mezi výplněmi. Terčík, pře-

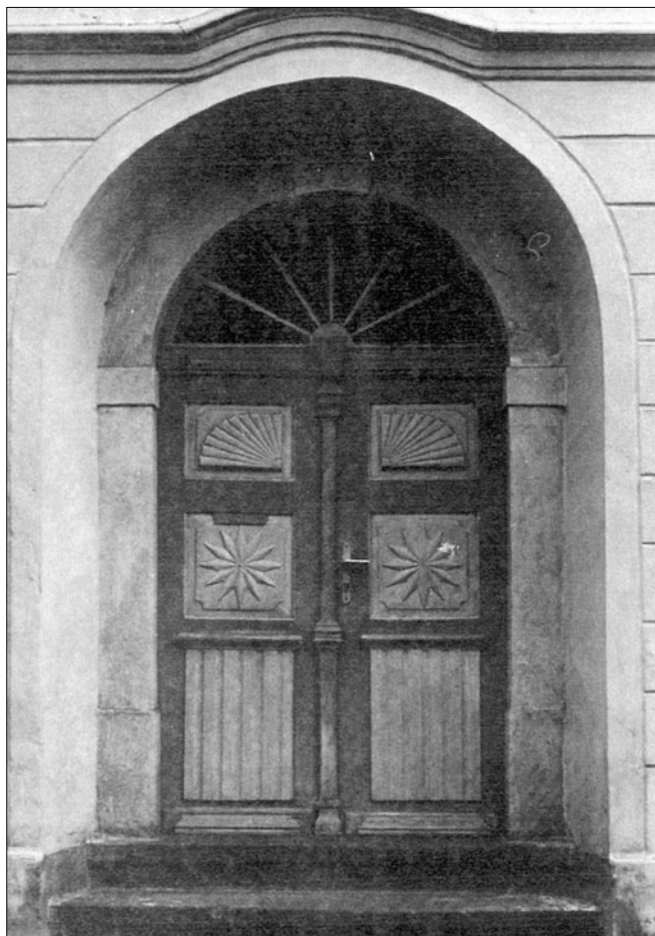

Obr. 3: Železnice (okres Jičín), dům čp. 106. Jedny z nejvýznamnějších zaniklých klasicistních dveří ve městě, po formální stránce velmi blízké vratům objektu muzea čp. 181 (fotografie ze sbírek Městského muzea v Železnici, nesignováno, bez inv. čísla, asi 60. léta 20. století).

sahující do jinak hladkých výplňových desek tato výplňová pole opticky propojuje. Tento typ dveří a vrat s motivem terčíků je zastoupen domy čp. 19 a čp. 129 (zaniklé).

Obdobné jsou i dveře a vrata, slohově náležející do nejmladší klasicistní etapy, osazené zpravidla do portálů s rovným překladem (s výjimkou vrat domů čp. 27 a 29, která jsou osazena v bosovaných portálech, uzavřených stlačeným obloukem). Kromě klasicistního tvarosloví již obsahují i prvky, charakteristické pro nastupující historizující architekturu. Typickým prvkem je výrazná profilovaná lišta, rámuující dveřní výplně (čp. 3, 47, 73, 99 a 203). U bohatšího typu dveří či vrat se tato lišta zalamuje do tvaru uší (čp. 27), je zdobena kapkami nebo podepřena římsou (čp. 7 a 204), popřípadě úsek římsy opticky podpirá. Pod profilovanou lištou nebo nad ní je někdy u tohoto typu osazen nízký reliéf složený z palmetových i páskových ornamentů a mušlovitých útvarů (čp. 3, 27, 29). Výplňová pole jsou většinou hladká, spodní výplně jsou v některých případech diamantované (opticky nesou podobu soklu).

Troje dveře a vrata (domy čp. 22, 208 a 234) se sledovanému souboru zcela vymykají, přestože nesporně pocházejí ze sledovaného období. Vrata domu čp. 22 jsou běžné svlakové konstrukce, s lícovou stranou pobíjenou skládanými prkny a zdobenou rytou kružítkovou „betlémskou“ hvězdou. Dveře domu čp. 208 jsou tvořeny jednoduchou svlakovou deskou bez jakéhokoliv zdobení. Oba tyto typy se ve venkovském prostředí vyskytují v Čechách od baroka

Obr. 4: Železnice, dům čp. 243. Hodnotné klasicistní dveře s výraznou plastickou výzdobou, s motivy dnes v Železnici nezastoupenými, nahrazené v nedávné minulosti řemeslně nekvalitní celkovou kopií (fotografie ze sbírek Městského muzea v Železnici, nesignováno, bez inv. čísla, asi 60. léta 20. století).

do konce 19. století. Mnohem zajímavější jsou zadní vrata domu čp. 232, patrně svlakové konstrukce, s lícovou stranou pojednanou vodorovně a šikmo kladenými prkny (na způsob typicky klasicistních žaluzií) a s klapačkou zdobenou plochou řezbou s „penízky“. Tato vrata jsou po výtvarné stránce čistě klasicistní, ale ostatním dveřím a vratům ve městě se zcela vymykají a neznáme pro ně analogie ani ze širšího okolí.

Důležitým dekoračním prvkem, uplatňujícím se v celkové koncepci všech dveří a vrat obou skupin je i klapačka. Obvykle nese podobu stylizovaného sloupku s nižším či vyšším soklíkem, nejčastěji s kanelovaným (ale i hladkým, případně zdobeným jiným plošným ornamentem) dříkem a kompozitní palmetovou hlavicí. Objevují se ale i volně pojaté římsové hlavice, výrazně vertikálně členěné (čp. 26, 88, 181, 224 a 243). Ojedinelá je hlavice vrat domu čp. 206 se lví hlavou a zvlněná klapačka dveří domu čp. 39, jejíž předobraz je třeba spatřovat ještě v barokních tordovaných sloupech. Shora plochu mnoha dveří a vrat uzavírá vodorovný poutec, oddělující nadsvětílík. Zpravidla má podobu profilované římsy, někdy zalomené nad klapačkou.

Dveře z druhé poloviny 19. století do sledovaného souboru sice nepatří, ale některé na starší klasicistní předlohy ve městě zjevně reagují. Z nejvýznamnějších uvádím dveře rohového domu čp. 271, který je architektonicky již čistě neorenesanční. Jeho dveře jsou osazeny v hladkém pís-

kovcovém portálu s rovným překladem. Trojvýplňová dveřní křídla však mají desky výplní zdobené reliéfními ornamenty, čerpajícími formálně z klasicistního období. Zpod středových vejcovitých medailónků vyrůstají rostlinné snítky a rozvilinky, vrcholící nahoře i dole kvítkem s lístky. Směrem dolů visí z rozvilin dva přidáné překrývající se palmetové listy, směrem vzhůru vyrůstá z rozvilin přidáná kytička, složená z jemných pupat. Dveře půvabných neorenesančních domků čp. 70 a 71 z 90. let 19. století, osazené v pískovcových půlkruhově uzavřených portálech, se jeví na první pohled jako eklektické, avšak detaily ornamentálních řezb spočívají stále v místních klasicistních vzorech. Namátkou to dokládají motivy středových růžic podložených palmetovými listy, hlavičky klapáček, profily římsovitých klenáků a vavřínový provazec završující poutec. Tyto dva domy jsou jako jedny z mála doloženy datací do závěru 19. století, k roku 1896.¹⁰⁾ Další již typicky eklektické dveře a vrata ze závěru 19. a prvních desetiletí 20. století se dochovaly na domech čp. 11, 254 a 275.

Dnes je již velmi hodnotný i sám o sobě jen soubor dochovaných klik a dveřního kování obecně. Je však třeba připomenout, že v průběhu času mohlo docházet k výměně kování, vlivem opotřebení i poškození (zejména zámků, klik a krycích štítků).¹¹⁾ Kovaná klasicistní klika postupně v průběhu první třetiny až poloviny 19. století ustupovala před levnějšími, továrně vyráběnými litinovými a mosaznými klikami.¹²⁾ Často tak stojíme před otázkou, zda je dnešní dochovaná klika (či štítek) současná s dveřmi, nebo zda byla druhotně vyměněna. K pochybnostem přispívá i dosud nezpracovaná chronologie vývoje klik a štítků, zejména pak těch odlévaných, tedy průmyslově vyráběných.

Pozoruhodné kované klasicistní kliky, jak již bylo výše uvedeno, se dochovaly například u dveří domů čp. 1, 39, 82 a 191. Ke kovaným klikám nedílně patří ploché plechové krycí štítky, zdobené prostřiháváním. Mnohem početnější je soubor starších klik odlévaných, ať již litinových (železných), nebo mosazných. Tyto kliky se začaly ve větší míře prosazovat od první čtvrtiny 19. století. V Železnici bylo dokumentováno několik typů klik, pocházejících patrně z první poloviny 19. století.¹³⁾ Patří k nim jednoduché kliky s hladkým kuželovitým madlem (čp. 1 - zadní dveře), s vroubkovaným kuželovým madlem (čp. 7), s polygonálním jehlanovitým madlem (čp. 181), nebo s vretenovitým madlem kruhového či polygonálního průřezu a krychlovou hlavicí v místě nasazení osy (čp. 17, 19, 26). Součástí kování bývají v tomto případě také ploché plechové krycí štítky různých tvarů (čp. 1 - zadní dveře). Méně obvyklé jsou oddělené krycí růžice a štítky klíčových dírek, které jsou odlévané, s jednoduše profilovanými okraji (čp. 17, 19 a 26). Náročněji plasticky zdobený krycí štítek mají vrata domu čp. 27. Složitější organický tvar mají kliky na dveřích a vratech domů čp. 90, a čp. 206 (v tomto případě je zde použit motiv lidské ruky svírající madlo namísto osy).¹⁴⁾

V průběhu první poloviny 19. století se začínaly ve větší míře zapouštět zámky do dřeva rámu dveřních křídel. Přetrvávají však i zámky krabicové, zdobené geometrickými klasicistními motivy. Při terénním průzkumu byl v Železnici dokumentován vnější klasicistní zámek, doplněný navíc esíkovitým páskovým úchytem, na rubu předních dveří radnice čp. 1. Na dalších objektech obdobné zámky zjištěny nebyly.

Typologicky nejstarší závěsy, doložené v Železnici, byly zjištěny opět na rubu předních dveří radnice čp. 1. Dveře mají dosud vnější kované závěsy esíčkovitého (tedy ještě v podstatě barokního) tvaru, osazené na čepy v podobě skoby, bez vzpěrek. Na zmíněných dveřích je však dobře patrný nesoulad mezi rámovou konstrukcí dveří a esíčkovitými závěsy, které na pravém křídle dokonce přecházejí přes okraj rámu. Na ostatních vratech, které se podařilo dokumentovat z rubové strany, převažují obvyklé vnější páskové závěsy křížové, typické pro klasicistní vrata a dveře v celých Čechách.

Nezodpovězenou otázkou zůstává původní barevnost dveří a vrat. Je totiž většinou velmi těžko doložitelná, neboť dveře mohly být při pořízování nového nátěru původní barevnosti zbaveny. Rozsah průzkumu neumožňoval provedení sondáže. Nejstarší dostupné fotografie dveří a vrat jsou samozřejmě černobílé a zpravidla pocházejí až ze 60. let 20. století, ale dokumentují většinou alespoň dvoubarevné řešení, jen méně často jednobarevné. Na dveřích domu čp. 26, ze kterých se již vlivem povětrnosti odloupal novější nátěr, prosvítají další starší vrstvy, hnědá, zelená a modrá. Ostatní dveře a vrata jsou dodnes hnědé, světle hnědé nebo hnědo červené, v dvoubarevné kombinaci potom hnědé a okrové, nebo šedé a modré. Tento stav se v podstatě shoduje s jediným existujícím zveřejněným průzkumem dveří a vrat v Poličce. Zde byly doloženy mladší nátěry světle až tmavě hnědé, okrové a temně zelené, u dvoubarevných vrat kombinace světle hnědé a okrové barvy.¹⁵⁾ Na starších klasicistních vratech v Podkrkonoší se vedle barev zmiňovaných nápadně často objevuje také nátěr zelené barvy.¹⁶⁾ Nátěry dveří a vrat byly s největší pravděpodobností nejprve olejové, později emailové.

Pro chronologii dveří a vrat, ať již relativní, nebo dokonce absolutní, není možné spolehlivě využívat vzhled průčelí, ani ztvárnění portálku. Vzhledem k tomu, že stavitel navrhoval jen dispozici a základní rozvrh průčelí domu, záleželo výsledné provedení stavby na součinnosti všech zúčastněných řemeslníků - provádějících zedníků, štukatérů (nebo kamnářů) zajišťujících plastickou výzdobu, kameníků pracujících na portálcích a truhlářů, dodávajících výplně otvorů. Je zřejmé, že na klasicistní přestavbě Železnice po požáru (jakkoliv komplexní a jednotné) se podílely vždy minimálně dvě skupiny řemeslníků (zedníků, kameníků a truhlářů), které nebyly mezi sebou nijak mezioborově vázané a setkávaly se proto na jednotlivých stavbách vždy v různém složení. Výsledkem je celá řada dílčích odlišností celkového výrazu stavby, která dodává typové klasicistní architektuře města přes celkovou jednotnost zároveň značnou pestrost a celkový půvab.

Prozatím není jisté, kolik rukou se na vzniku Železnických dveří a vrat podílelo a nakolik byli tito řemeslníci školení. K roku 1833 je v Železnici doloženo 50 mistrů, 15 tovaryšů a 21 učňů či pomocníků. Truhláři do počátku 19. století patřili pod cech spojených řemesel, ale v tomto cechu není k tomuto datu doložen v Železnici truhlář žádný. Z profesí pracujících se dřevem jsou doloženi jen 4 stolaři a 1 tesař, dále jsou zde uváděni 3 zedníci, 1 kovář a 1 zámečnický.¹⁷⁾ V Jičíně je však dokonce doložen truhlářský cech spojený s cechem kovářů a příbuzných řemesel.¹⁸⁾ Ve třicátých letech 19. století je tu doloženo 46 profesí se 427 řemeslníky, z toho 11 bylo truhlářů a 6 kovářů. Je tedy vel-

mi pravděpodobné, že se na vzniku dveří a vrat v Železnici podíleli jičínské truhláři. S přihlédnutím k ucelenosti souboru se domnívám, že počet truhlářů nebyl příliš velký, více než množství rukou je patrně několik časových rovin.

Inspiračním zdrojem pro vrata a dveře v Železnici byly tedy zřejmě nejbližší měšťanské dveře jičínské, mimo jiné z důvodu, že městečko Železnice přímo městu Jičínu patřilo. Také Jičín náleží mezi města, která byla jednotně klasicistně přestavěna. Jednotlivé přestavby Jičína odstartovaly požáry v letech 1809 (západní a jižní část města se zámekem), 1834 a 1840 (severní část města).¹⁹⁾ Připomeňme, že Jičín zaznamenal v první třetině 19. století obrovský rozvoj. Podnětem k tomu bylo přenesení sídla Bydžovského kraje do Jičína roku 1784, poté se město začalo měnit v sídlo mnoha úřadů centralizované státní správy a škol.²⁰⁾ Takto se mohly dostat na Jičínsko i architektonické a výtvarné podněty nových slohových proudů z Prahy či dokonce Vídně. V Jičíně jsou však dnes klasicistní dveře dochovány v menším počtu než v Železnici a jejich soubor rozhodně není reprezentativní, nicméně určitý srovnávací materiál stále poskytují. Protože Jičín naposledy vyhořel roku 1840, mohla část starších klasicistních dveří mohla zaniknout již krátce po svém vzniku. Naznačené souvislosti tak navždy zůstanou na úrovni hypotéz.

Na sledovaném Jičínsku se dále dochovalo několik zajímavých příkladů klasicistních dveří zejména v městečku Pecka, v Nové Pace a v Sobotce. V jednotné klasicistně přestavěných městečkách Vysoké Veselí a Mlázovici (která by jinak mohla být pro srovnání se Železnici mimořádně příznivě) se žádné významnější soubory klasicistních dveří či vrat nedochovaly. V širším regionu severovýchodních Čech se omezené soubory klasicistních dveří a vrat dochovaly v některých podkrkonošských městech, např. v Jilemnici (okres Semily). Zvlášť pozoruhodné jsou některé dveře klasicistních domů v Železném Brodě (okres Jablonec nad Nisou), dochované zejména ve čtvrti Trávníky. Řadu krásných příkladů nacházíme i na významnějších stavbách venkovských (fary, mlýny).

Zajímavé je, že v Podkrkonoší a na Jičínsku dnes až na výjimky nenacházíme jinde v Čechách zcela běžné motivy klasicistních „sluncí“. Ty se objevují prakticky na celém území Čech. Liší se samozřejmě výtvarným podáním, plasticitou i celkovou skladbou (často spojenou s jinak dekorativně bedněnými poli).²¹⁾ Jedním z důvodů může být skutečnost, že běžné sluncové motivy (tak jako ostatní skládané ornamenty) jsou vázané na těžkou svlakovou konstrukci dveří a vrat. Tu můžeme považovat za přežitek barokního období. V regionech se silnější barokní tradicí (Jičínsko a Podkrkonoší k nim až na výjimky nepatří) tedy mohlo docházet k přežívání této konstrukční sestavy dlouho do 19. století, zatímco v čistě klasicistním Jičíně a v okolí se začínají objevovat progresivnější ploché dveře a vrata rámové konstrukce s tomu odpovídající jemnou reliéfní výzdobou mnohem dříve a ve větší míře, než jinde.

V širším podkrkonošském regionu (do nějž Železnice patří) nejsou dveře výrazově nikterak jednotné. Jak v Železném Brodě, tak v Železnici i Pecce proto pozorujeme komplikované plošné reliéfní řezby, někdy aditivně připevněné na vnější stranu výplňových desek. Přitom Železnice se zdá ze skupiny podkrkonošských měst nejpokročilejší - na dveřích v Pecce i v Železném Brodě ze srovnatelného ob-

Obr. 5: Železnice, radnice čp. 1. Vstupní dveře v průčelí do náměstí (všechny fotografie autorka 2000 - 2001, není-li uvedeno jinak).

dobi jsou po formální stránce dosud zřetelně patrné přežívající vlivy baroka. Výplně dveří a vrat v Železnici jsou výrazově čistě klasicistní, barokní rezidua zde nehrají významnější roli. To je charakteristické jak ve zpracování dveřních výplní, tak v podání fasád železnických domů. Strídmost a plošnost řezeb, čistota a vytříbenost klasicistních motivů i převažující konstrukční řešení je dokladem vyspělosti a pokročilosti v kontextu ostatních časově srovnatelných klasicistních souborů v Čechách.

Bohužel osudy jedinečného souboru klasicistních dveří a vrat v Železnici ve druhé polovině 20. století nebyly příliš radostné. Podle fotodokumentace ze 60. a 70. let 20. století²²⁾ zaniklo v uplynulých desetiletích několik velmi hodnotných dveří a vrat a několik dalších bylo vyměněno za nekvalitní a nepřesné kopie. Zvlášť bolestivý je zánik krásných dveří na domech čp. 106 a 243. Oproti vzhledu dveří a vrat, zachycených na starších fotografiích, je zřetelně patrné také ochuzení souboru o autentické doplňky (prvky přidané výzdoby, kování a pod.). Jako ochuzení je třeba vnímat také dnes převažující tmavé hnědé až černé nátěry dveří a vrat, které potlačují jejich přirozené vnímání. Přes uvedené ztráty ale patří soubor dveří a vrat v Železnici dodnes k nejvýznamnějším na území České republiky.

Obr. 6: Železnice, radnice čp. 1. Vstupní dveře v průčelí do náměstí, detail kliky s prolamovanou podložkou.

KATALOG NEJVÝZNAMNĚJŠÍCH KLASICISTNÍCH DVEŘÍ A VRAT V ŽELEZNICI ²³⁾

Radnice čp. 1, náměstí Svobody (Wilsonovo náměstí)

Dvoupatrová podélně orientovaná řadová budova s věží v ose průčelí, na jižní straně náměstí. Původní radnice, datovaná 1788, vyhořela 1826, krátce po požáru klasicistní novostavba. Objekt je dochován bez zásadnějších změn v klasicistní podobě z počátku 30. let 19. století. Na mapě stabilního katastru (dále SK) z roku 1842 je zachycen v současném rozsahu a značen červeně.

Třípodlažní pětiosé průčelí je členěné římsami a lizénami, ukončené římsou, podloženou zuborezem. První podlaží člení pásová bosáž, ve druhé ose zprava je osazen portál. Okna jsou lemována šambránami, parapetní výplně jsou tvořeny sférickým obdélníkem s květinovou růžicí ve středu (v prvním patře), resp. vydutým sférickým obdélníkem vodorovně rýhovaným (ve druhém patře). Střední okno ve třetím podlaží je půlkruhově zakončené. Zadní průčelí je hladké, dvoupodlažní, v levé části s portálkem.

Přední pískovcový portál je půlkruhově uzavřený. Sokl portálu je hladký, ostění je po celé délce spojitě profilováno. Členění přerušuje jen klenák s plastickým věnečkem. Ve středu klenáku je vytesáno číslo popisné. Předpokládám původní úpravu portálku s vápenným nátěrem, toho času je bez nátěru.

Přední vstupní dveře jsou rámové konstrukce, dvoukřídle, křídla dveří jsou trojvýplňová. Spodní a horní výplň je čtvercová, střední naležato obdélná. Středová pole rámových výplní jsou hladká, dvakrát plasticky odsazená, vždy s vykrojenými rohy. Klapačka má formu štíhlého pilastru. Sokl sahá do výše spodního výplňového pole, dřík má patku, vrchní část dříku, oddělená prstencem je kónická. Hlavička opticky podpirá poutec ve tvaru jednoduše profilované římsy, podložené pilořezem. Poutec odděluje nečleněný nadsvětlík.

Obr. 7: Železnice, dům čp. 17. Vstupní dveře s ve městě vzácným motivem poloslunci, překrývajících rýhované spodní výplně.

Klika dveří je kovaná, krycí štítek kliky je obdélný, prolamovaný pravoúhlými otvory. Vlastní klika je upevněna kruhovým terčíku, který podložku završuje. Podložka je osazena symetricky na obě dveřní křídla. Prostřední výplně obou dveřních křídel jsou zdobeny ještě kovanými kruhovými úchopy ve tvaru růžice s křížovou prolamovanou podložkou. Dveře jsou osazeny na čepy pomocí čtyř esíkovitých kovaných závěsů. Zámek je vnější krabicový, rovněž s kovaným závěsem jednoduchého esíkovitého tvaru.

Dveře jsou opatřeny novodobým nátěrem ve dvou odstínech červené. Podle fotografie ze 60. let 20. století nedošlo k barevnosti k podstatnějším změnám kromě kontrastu sytosti odstínů.

Zadní portál je pískovcový pravoúhlý, bez profilace, po obvodu lemovaný lištou, bez nátěru.

Zadní dveře jsou dvoukřídlé rámové, pravé vstupní křídlo dveří je širší, přibližně jako dvě třetiny světlé šířky portálu, levé užší křídlo je opatřeno jednoduchou hladkou klapačkou. Obě křídla dveří mají tři výplně, členění pravého křídla odpovídá vstupním předním dveřím. Levé užší křídlo má všechna tři pole výplní na výšku obdélníková.

Pravé vstupní křídlo je opatřeno litinovou klikou kuželovitého tvaru s vykrajovaným plechovým krycím štítkem.

Barevnost zadních dveří odpovídá předním dveřím.

Dům čp. 17, náměstí Svobody (Vilsonovo náměstí)

Patrový podélně orientovaný řadový dům na severní straně náměstí, krytý sedlovou střechou. Jádro domu je klasicistní z doby po požáru roku 1826, s výjimkou dílčího zjednodušení fasády dochované bez výraznějších novodobých úprav. Na mapě SK z roku 1842 je dům zachycen v současném rozsahu a značen červeně.

Průčelí je dvoupodlažní, poměrně dlouhé, symetricky řešené. Uprostřed je vstupní portál v hluboké nise se šiknými špaletami a stlačeným záklenkem, přístupný po několika schodech. Po stranách portálu

Obr. 8: Železnice, dům čp. 19. Vrata jednoho z nejvýznamnějších klasicistních domů ve městě, s charakteristickými kruhovými terčíky na vodorovných prvcích rámové konstrukce.

jsou vždy tři okna bez šambrán. Patro je odděleno pásovou římsou, fasáda patra je členěna lizénovými rámy. Okna bez šambrán mají podokenní římsičky na šířku lizénových ráků. Průčelí vrcholí profilovanou hlavní římsou.

Domovní dveře jsou osazeny v hluboké půlkruhové zaklenuté nise, bez zvýraznění portálu.

Křídla dveří jsou rámové konstrukce, se dvěma výplněmi. Horní výplň je prosklená, překrytá dekorativní mřížkou s rostlinným ornamentem, spodní výplň je tvořena předstupujícím rýhovaným obdélným polem, přes jehož horní část je přeložen motiv poloslunce, ukončeného nízkým trojúhelníkovým štítkem. Spodní okraje dveřních křídel jsou překryty jednoduše profilovanou lištou, nad ní je připevněn trojúhelníkový „fronton“. Klapačka dveří nese podobu velmi neformálního sloupku, zdobeného diamantováním, šupinami, prstenci a vpadlými poli. Dveře jsou velmi blízké dveřím domu čp. 92. Tento typ není jinak v Železnici zastoupen dalšími příklady.

Ve středu dveřních křídel, mezi výplněmi, jsou umístěna úchopová madla s kruhovými terčíkovým úchopem a křížovou, bohatě vykrajovanou podložkou. Klika je klasicistní, odlévána mosazná vřetenovitého tvaru s kruhovou podložkou, krycí štítek je obdélníkový, v rozích okosený. Podložka kliky i krycí štítek jsou opatřeny kruhovými oušky.

Dveře jsou opatřeny novodobým nátěrem ve dvou odstínech červenohnědé. Světlejší odstín nesou dekorační plastické články, kromě poloslunci. Střední okvětní listky slunci jsou bílé, stejně jako lišta rámujiící horní skleněné výplně. Mřížka je žlutá.

Dům čp. 19, náměstí Svobody (Vilsonovo náměstí)

Patrový podélně orientovaný řadový dům na severní straně náměstí, krytý sedlovou střechou. Jádro domu klasicistní z doby po požáru roku 1826. Patrně na počátku 20. století zřízen krám. Dům do

chován bez výraznějších změn v klasicistní podobě dodnes. Na mapě SK z roku 1842 je zachycen v současném rozsahu a značen červeně.

Průčelí domu je dvoupodlažní, mírně asymetrické. V přízemí blíže k levé straně domu je vstupní portál. Po jeho levé straně jsou dvě okna osazená v lici fasády, umístěná v obdélníkových vpadlinách bez šambrán, s podokenními římsami. Po pravé straně portálu je vchod do krámu, po obou stranách symetricky s výkladci. Patro je odděleno jednoduše profilovanou římsou. Fasáda patra je členěna širokými lizénovými rámy, vytvářejícími mělké vpadliny okolo oken. Okna jsou osazená v lici fasády, bez šambrán, s podokenními římsami. V parapetech oken jsou panely s terakotovou plastickou výzdobou - v podobě akantových rozvilin, doplněných květy. Obdobné, ale jednodušší panely jsou i v suprafenestrách. Průčelí vrcholí profilovanou hlavní římsou, podloženou zubořenem.

Portál vjezdu je pískovcový, uzavřený mírně stlačeným obloukem. Stojky portálu stojí na nákolnicích a vrcholí bohatě profilovanou římsovou hlavicí. Jsou lemovány na vnitřní i na vnější straně drážkou a na lícové straně zdobené vpadlým polem, ukončeným odsazenými obloučky. Archivolta je hladká, lemovaná drážkou. Je přerušena lichoběžníkovým klenákem se vpadlým polem pro osazení štítu. Portál byl opatřen červeným nátěrem, jehož fragmenty jsou dodnes dobře patrné.

Vrata jsou trojkřídlá, s nadsvětlíkem členěným ohýbanými lištami na sedm tabulek. Křídla dveří mají tři výplně rámované profilovanou lištou. Spodní je ležatá obdélná, vyplněná diamantováním. Horní dvě výplně jsou tvořeny plochou nečleněnou deskou a opticky jsou propojeny přesahujícím kruhovým terčíkem, osazeným do vodorovného prvku rámu. Terčík na středním a pravém krajním křídle je poškozený, neúplný. Klapačky mají podobu jednoduchých sloupků se soklíky a soustruženými hlavicemi. Opticky podírají bohatě profilovanou poutec v podobě římsy, který se nad klapačkami plasticky zalamuje.

Klika je mosazná odlévaná vřetenovitěho tvaru, zakončená „bambulkou“. Podložka má tvar kruhového terčíku, krycí štítek zámku je plechový vykrajovaný. Závěsy vrat jsou křížové.

Barevnost dveří je toho času monochromní tmavě hnědá, na snímku z šedesátých let doložen nátěr dvoubarevný.²⁴⁾

Dům čp. 26, náměstí Svobody (Vilsonovo náměstí)

Patrový podélně orientovaný řadový dům na západní straně náměstí, krytý sedlovou střechou. Byl postaven v době po požáru roku 1826, spíše až ve 30. letech 19. století. Krám po pravé straně zřízen asi v první třetině 20. století, krám po levé straně je novodobý. Na mapě SK z roku 1842 je dům zachycen v současném rozsahu a označen červeně.

Průčelí je dvoupodlažní, symetrické. Rozvrh přízemí byl druhotně změněn. V ose je situován portál do průjezdu, po jeho levé straně je novodobý výkladec obchodu, po pravé straně starší výkladec. Přízemí je dále členěno lizénovými rámy, na nárožích s bosáží. Patro je odděleno nevýrazně profilovanou římsou. Fasáda patra je členěna rytmizovanými lizénovými rámy, krajní lizény jsou rovněž pokryté pásovou bosáží. Okna bez šambrán mají podokenní římsičky, v parapetech s obdélníkovými vystupujícími zrcadly.

Portál je pískovcový, uzavřený stlačeným obloukem. Bosované stojky lemované drážkou jsou nasazeny na sokl s odsekanými nákolníky. Stojky vrcholí profilovanou římsovitou hlavicí. Archivolta je též bosovaná, přerušena širším klenákem, zdobeným rostlinným věnečkem. Věneček je tvořen ze čtyř ratolestí, dole se dotýkajících a obepínajících trojlístou snítku, po stranách jsou ratolesti v místě styku mírně dovnitř stlačené, esovitě prohnuté. Lístky ratolestí jsou mělce prohloubené. Portál je toho času bez nátěru, jen na bosovaných stojkách a archivoltě jsou patrné stopy světlé barvy.

Vrata jsou trojkřídlá, rámové konstrukce, s nadsvětlíkem odděleným poutcem v podobě římsy. Křídla vrat mají tři výplně, spodní a horní čtvercovou, vyplněnou plasticky vystupujícím jednou odstupněným oktogonálním polem. Střední výplňové pole je naležato obdélné s vystupujícím oválem. V rozích všech výplňových polí jsou umístěny kruhové terčíky s rotujícími růžicemi. Klapačky nesou podobu sloupku s římsovitou hlavicí a prstencem ve výši spodního vodorovného rámu dveří. Nad jednoduše profilovanou římsou (poutcem) je nasazeno segmentově uzavřené dřevěné pole se čtyřmi výplněmi, zbývající

Obr. 9: Železnice, dům čp. 26. Vrata s motivem osmiúhelníkových polí v plochách deskových výplní, s rotujícími růžicemi v rozích.

část prostoru pod záklenkem je prosklena šesti tabulkami nadsvětlíku. Nadsvětlík je opticky půlen sloupkem s jednoduchým hladkým dřívkem, jehož soklík je překryt přesahujícím dřevěným štítkem připevněným na římsu. Tvar štítku nese přibližně podobu „rozkrojeného jablka“ (dvou proti sobě obrácených písmen „C“), lemovaného předstupujícími zavíjeným páskem.

Klika je mosazná odlévaná, vřetenovitěho tvaru, ukončená „bambulkou“. Klika je naprosto identická jako u domu čp. 19. Je upevněna v kruhové podložce, krycí štítek zámku je hladký, vykrajovaný.

Nátěr vrat je toho času monochromatický, světle hnědý. Podle fotografie ze šedesátých let byl nátěr dveří dvoubarevný, světlejší odstín nesly výplně. Pod současným nátěrem jsou patrné barvy spodních neodstraňovaných nátěrů. Čitelná je zejména zelená a modrá.

Dům čp. 27, náměstí Svobody (Vilsonovo náměstí)

Patrový podélně orientovaný řadový dům na západní straně náměstí, krytý sedlovou střechou. Dům byl postaven až v době po roce 1842 jako pozdně klasicistní novostavba, již s eklektickými prvky. Je dochován bez výraznějších úprav dodnes. Na mapě SK z roku 1842 dům dosud není zachycen, na jeho místě je nezastavěná parcela (proluka).

Průčelí domu je dvoupodlažní, pětiosé, symetricky řešené. Přízemí je členěno plošně pásovou bosáží, po stranách zakončené kvádrovanými lizénami. V ose průčelí je vstupní portál, po jeho straně jsou vždy dvě okna lemovaná profilovanými šambránami, s lichoběžníkovým klenákem a s parapetními římsami. Fasáda patra je po stranách lemovaná kanelovanými pilastry s dórskými hlavicemi. Okna v patře mají opět profilované šambrány přerušené klenáčky. Jsou rámována edikulami s kanelovanými pilastřiky s patkami a konzolkovitými hlavicemi. V parapetech jsou bohaté pozdně klasicistní terakotové panely s ovocnými a květinovými festony a andílčímí hlavičkami. Průčelí vrcholí profilovanou hlavní římsou.

Obr. 10: Železnice, dům čp. 27. Vrata domu z doby krátce po roce 1842, jednoho z posledních klasicistních objektů ve městě. Vrata v detailech již ohlašují nastupující období historismu.

Portál je pískovcový, uzavřený stlačeným obloukem. Bosované stojky lemované drážkou jsou nasazeny na sokl s nákolníky. Stojky vrcholí profilovanou římsovitou hlavicí. Archivolta je rovněž bosovaná, přerušena širším klenákem, zdobeným rostlinným věnečkem. Věneček sestává ze čtyř ratolestí, dole se překrývající, obepínajících naležato oválný štítek s číslem popisným.

Vrata jsou trojkřídla, rámové konstrukce, s nadsvětlíkem odděleným bohatě profilovaným poutcem v podobě kladí. Křídla dveří jsou dvojvýplňová, výplně jsou rámovány profilovanými lištami, v případě horní výplně se zalamovanými uchy s kapkami. Spodní obdélná výplň je zdobená dvěma plochými zrcadly s vykrajovanými okraji. Horní výplň je podložena podvěšeným volutkovým ornamentem se stylizovanou mušlí uprostřed, shora je uzavřena bohatě profilovanou římsou podepřenou konzolkami. Klapačky nesou podobu volně pojatého sloupku, zdobeného kanelurou a římsovitými hlavicemi s vykrajovanými štítky. Kanelovaný sloupek člení i nadsvětlík, oddělený bohatě profilovanou římsou, která se uprostřed v místě nasazení sloupku nadsvětlíku zalamuje. Nadsvětlík je prosklený, čtyřtabulkový.

Klika je odlévaná mosazná, podložena štítkem zdobeným plastickým rostlinným motivem.

Vrata jsou opatřena dvoubarevným nátěrem světle hnědé a okrové barvy.

Dům čp. 29, náměstí Svobody (Wilsonovo náměstí)

Patrový podélně orientovaný řadový dům na jižní straně náměstí západně od radnice, krytý sedlovou střechou. Dům byl postaven v době po požáru roku 1826, patrně ve 30. letech 19. století jako klasicistní novostavba. Po pravé straně přízemí byl druhotně zřízen druhotně krám, nyní zrušený. Jinak je dům dochován bez výraznějších úprav dodnes. Na mapě SK z roku 1842 je zachycen v současném rozsahu a značen červeně.

Obr. 11: Železnice, dům čp. 29. Jednodušší vrata z období okolo roku 1840.

Průčelí je dvoupodlažní, nesymetrické. Přízemí má hladkou fasádu, po stranách s kvádrovanými lizénami, ve druhé ose zleva je situován vstupní portál. Po levé straně portálu je okno s jednoduše profilovanou šambránou, s dekorativním segmentovým záklenkem. Po pravé straně průčelí jsou tři novodobá okna na místě zrušeného novodobého výkladce obchodu. Patro je odděleno nevýraznou, jednoduše profilovanou římsou. Okna patra mají profilované zalamované šambrány, doplněné lichoběžníkovými klenáčky. Pod okny probíhá spojitá parapetní římsa, v parapetech jsou obdélníkové výplně s vykrojenými rohy v rámech. Průčelí vrcholí profilovanou hlavní římsou.

Portál je pískovcový, uzavřený stlačeným obloukem. Hladké stojky lemované drážkou jsou nasazeny na sokl s nákolníky. Stojky vrcholí profilovanou římsovitou hlavicí. Archivolta byla bosovaná (doloženo fotografií ze 60. let 20. století), přerušena širším klenákem s namalovaným číslem popisným. Nyní je bosáz z archivolty odsekána. Portál nese stopy zbytků nátěru, shodného s nátěrem fasády.

Vrata jsou trojkřídla, rámové konstrukce, s nadsvětlíkem odděleným jednoduše provedeným poutcem v podobě kladí. Střední křídlo dveří je nepatrně širší. Křídla dveří jsou dvojvýplňová, výplně jsou rámovány profilovanými lištami. Horní výplně jsou završeny zavíjeným rostlinným motivem s mušlí. Klapačka nese podobu sloupku s diamantovaným soklíkem a kompozitní hlavicí. Sloupky opticky podpírají kladí, které se nad sloupky plasticky zalamuje. Nadsvětlík je šestitabulkový, paprscitě rozdělený.

Vrata jsou opatřena dvoubarevným nátěrem hnědé a okrové barvy, okrová je základní, členicí prvky jsou hnědé. Svým celkovým pojetím se velmi blíží vratům domu čp. 27.

Dům čp. 39, Šimonova ulice (Masarykova třída / Palackého ulice)

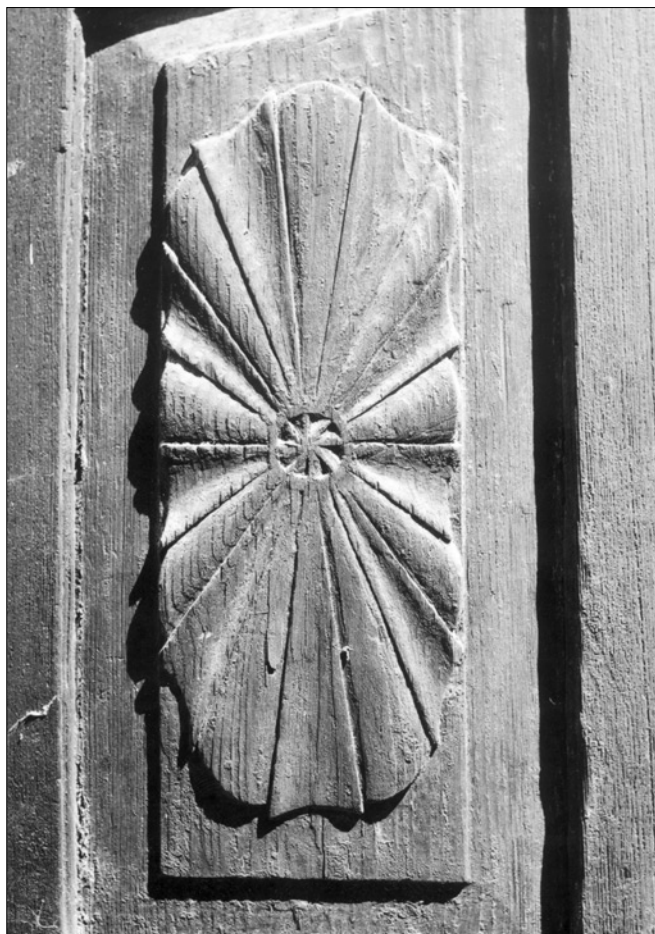
Patrový nárožní dům na rohu ulic Šimonovy a Palackého, na trojkřídlém půdorysu, krytý sedlovými zvalbenými střechami. Postaven byl v době po požáru roku 1826, dílčí úpravy (zřízení krámů) asi v závěru 19. století. Novodobé úpravy od 70. let 20. století značně ochudily a pozměnily výraz fasád. Na mapě SK z roku 1842 je dům zachycen již v dnešním rozsahu a označen červeně.

Průčelí do ulice Šimonovy je patrové, rozdělené na levou předstupující část (plochý rizalit) a pravou mírně ustupující část. Přízemí je pokryté pásovou bosáží, s dveřmi do krámu a třemi výkladci. Patro je oddělené pásovou římsou, která nahradila bohatěji profilovanou římsu. Patro je dnes členěné lizénovými rámy (na starších fotografiích ze 60. let 20. století jsou zachyceny pilastry s toskánskými hlavicemi, navíc v jiné poloze, než dnešní lizény).²⁵⁾ Okna jsou bez šambrán. Průčelí vrcholí profilovanou římsou. Dlouhé boční průčelí do ulice Palackého je rovněž dvoupodlažní. Zcela vlevo jsou zadní dveře, následují dveře do zadního krámu (novodobě upravené), dvojice oken bez šambrán (na starších fotografiích okna měla profilova-

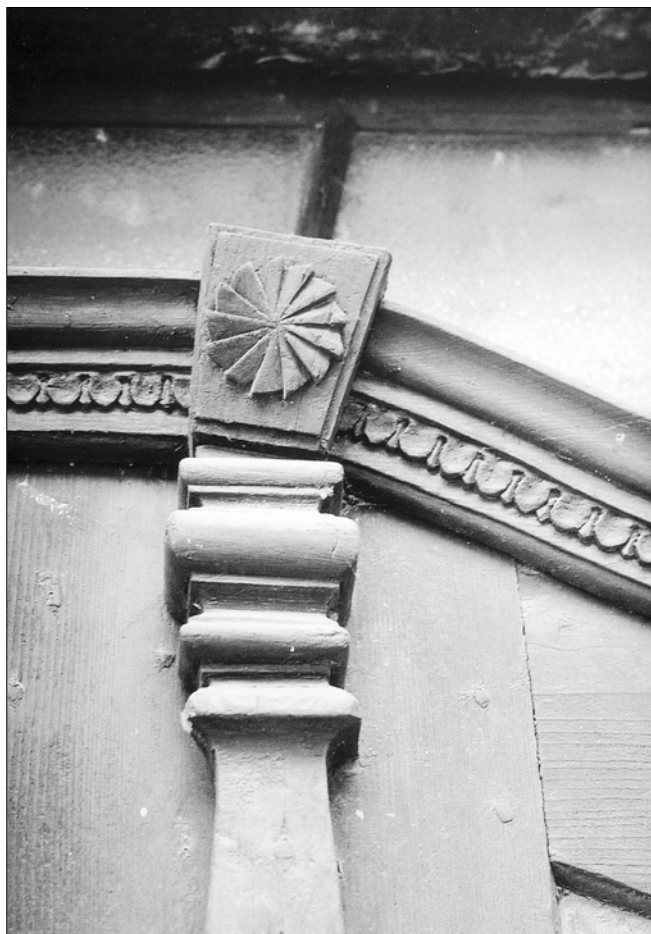
né šambrány), sdružený dvojitý portál se segmentovými záklenky (v levém poli je okno nyní bez šambrány, v pravém dveře do domu) a zcela vpravo jsou opět dvě okna, nyní bez šambrán. Na starší fotografii je dokumentován zcela vpravo navíc ještě dnes zazděný portál

Obr. 12: Železnice, dům čp. 39. Celkový pohled na portál s dveřmi z Palackého ulice, dnes výrazně pozměněný novodobými úpravami (fotografie ze sbírek Městského muzea v Železnici, nesignováno, bez inv. čísla, asi 60. léta 20. století).

Obr. 13: Železnice, dům čp. 39. Dveře z Palackého ulice, detail levé horní výplně s motivem stylizovaného oválného slunce, reliéf vyřezaný ve hmotě desky.

Obr. 14: Železnice, dům čp. 39. Dveře z Palackého ulice, detail hlavičky pravé klapačky s motivem rotující růže.

do krámu. Členění patra průčelí do Palackého ulice odpovídá fasádě patra do ulice Masarykovy. Portál je dvojitý, edikulový. Tři pískovcové rustikální římskodórské až toskánské sloupy (volně stylizované hlavičky s profilovaným abakem) vynášejí dva ploché segmentové oblouky. Podle fotografie ze 60. let 20. století byly oblouky odděleny volně pojatými triglify, nasazenými v místě sloupů a podpíracími průběžnou mezipatrovou římsou. V pravé polovině dvojportálu je osazeno vlastní ostění vstupních dveří. Ostění je pískovcové, hladké, na vnitřní straně lemované drážkou. Sloupy a ostění jsou toho času bez náteru, omítkové základy mají žlutý novodobý nátěr.

Vstupní dveře jsou trojkřídle, rámové konstrukce, s nadsvětlíkem odděleným bohatě profilovanou, dekorativně zvlněnou římsou. Křídla dveří jsou trojvýplňová, střední vstupní křídlo je širší než křídla krajní. Desky výplně nepatrně vystupují z rámu a jsou zdobeny plochými reliéfy, vytvořenými ve hmotě. Horní řada reliéfů nese podobu oválných slunců, střední řada pak o něco plastičtějších růžic. Spodní levé boční pole nese kotvu, prostřední je prázdné a pravé nese neidentifikovatelný motiv, snad hůlku (?). Klapačky dveří mají podobu třikrát odstupněných na sebe postavených volně pojatých sloupků. Sloupky na sebe dosedají v místě vodorovných prvků rámu dveří patkami a římsovitými hlavicemi. Držky sloupků klapáček v úrovni spodních a horních výplní jsou vyduťte na způsob entaze, držky v úrovni střední výplně jsou zvlněné (na způsob tordování). Klapačky opticky nadzvedávají římsu (poutec). Římsa je profilovaná a zdobena jemnou řezbou vlýsu s motivem lístků a kapek. V místě styku s klapáčkami je překryta štitky s motivem rotujících růžic, ve středu římsy je osazen klenák lemovaný drážkou, zdobený plastickou řezbou růžice. Nadsvětlík je třítábulkový. Kliky je kovaná, pravouhle zalomená, s oválným madlem. Kliky je osazena v kruhovém terčíku, krycí štítek zámku je bohatě vykrajovaný, ve tvaru kalichu.

Dveře jsou opatřeny monochromním hnědým nátěrem. Dle snímků z šedesátých let byla dvoubarevná, výplně byly světlejší.

Dům čp. 98, Husova ulice

Prizemní, podélně orientovaný dům krytý sedlovou střechou v nároží ulice Husovy a Bezejmenné kolmé uličky, ustoupený za uliční čáru ostatních domů. Dům s klasicistním jádrem z doby o požáru roku 1826, dochovaný s výjimkou dílčí modernizace bez větších změn. Na mapě SK z roku 1842 je zachycen v současném rozsahu a značen červeně.

Průčelí je jednopodlažní nesymetrické. Ve druhé ose zleva je vstupní portál do síně, ve druhé ose zprava krámský portál. Jinak je fasáda hladká, s výřezy novodobě upravených oken, zakončená profilovanou římsou.

Portál vstupních domovních dveří je pískovcový, půlkruhově uzavřený. Stojky portálu jsou hladké, členěné jen soklem a římsovitou hlavicí, zdobenou na spodním okraji motivem provazce. Archivolta je nezdobená, hladká, přerušena širším lichoběžníkovým klenákem, zdobeným staženým rostlinným věnečkem kruhového tvaru. Věneček obepíná nečitelný symbol. Portál nesl podle fotografie ze 60. let stopy staršího, pravděpodobně vápenného, nátěru světlé barvy.

Domovní dveře jsou dvoukřídle, rámové konstrukce, s nadsvětlíkem odděleným poutcem v podobě bohatě profilované římsy. Křídla dveří jsou dvouvýplňová, výplně jsou na výšku obdélníkové, svisle rýhované.

Klapačka dveří nese podobu volně pojatého sloupku se soklíkem, hlavičky schází. Nadsvětlík byl dle fotografie ze šedesátých let nečleněný, dnes je paprscitě rozdělen na čtyři části.

Kliky je odlévaná, jednoduchá, vřetenovitěho tvaru. Pravé dveřní křídlo je opatřeno madlem v podobě růžice, upevněným v nakoso nastavené čtvercové podložce.

Dle fotografie byly dveře opatřeny dvoubarevným nátěrem, výplňová pole nesla světlejší odstín. Dnes je nátěr monochromní, temně hnědý.

Krámský portál je pískovcový, půlkruhově završený, bez profilace, s osazenými čepy pro závěsy krámských dveří. V současné době je očištěn až na holý kámen, zejména na stojkách jsou patrné zbytky namodralého nátěru.

Ve vnějším lici portálu jsou osazené ven otevíravé dvoukřídle krámské dveře svlakové deskové konstrukce, s vnějšími páskovými závě-

sy. Dveře jsou plošně pokryty plechem, pod kterým je patrná skladba desky se svlaky a závěsy.

Dům čp. 101, Husova ulice

Prizemní podélně orientovaný dům krytý sedlovou střechou v severní frontě ulice Husovy, vysazený v důsledku strmě klesajícího terénu na velmi vysokou podezdívku (takže přízemí má v pravé části domu charakter patra). Dům vznikl jako klasicistní novostavba v době po požáru roku 1826, do dnešní doby se dochoval bez výraznějších úprav, ve vysokém stupni autenticity. Na mapě SK z roku 1842 je dům zachycen v současném rozsahu a označen jako zděný.

Jednopodlažní symetrické průčelí je pětiosé, na nestejně vysokém soklu. V ose symetrie je v nise umístěn vstupní portál, lemovaný pásky bosáže. Stylizovanou bosáž má i archivolta niky a cvikly. Před portálem je předsazený perón s několika schody a dekorativně ztvárněným kovaným klasicistním zábradlím. Po obou stranách portálu jsou vždy dvě okna s listovými šambránami, doplněnými v nadpražích klenáčky, a s podokenními římsičkami. Po pravé straně portálu je navíc zasklená „kapličková“ nika, lemovaná páskovou šambránou čockovitěho tvaru, druhá nika je v levé polovině průčelí mezi okny. Po stranách je průčelí rámováno kvádromy lizénami, jinak je fasáda hladká. Průčelí vrcholí profilovanou římsou.

Portál je pískovcový, půlkruhově uzavřený, osazený v hluboké nise. Stojky portálu jsou hladké, členěné jen soklem a římsovitou hlavicí. Archivolta je nezdobená, hladká, přerušena širším lichoběžníkovým klenákem, zdobeným staženým „penízkovým“ věnečkem podkovovitěho tvaru. Věneček uzavírají dvě ratolesti, vyrůstající ze spodního okraje klenáku. Věneček obepíná monogram.

Portál je toho času bez nátěru, ale nese stopy nátěru bílé barvy.

Dveře jsou dvoukřídle, rámové konstrukce, s nadsvětlíkem odděleným poutcem v podobě profilované římsy. Křídla dveří jsou dvouvýplňová, výplně jsou na výšku obdélníkové, svisle rýhované. Poutec přerušuje klenáček lichoběžníkového tvaru, orámovaný listou a zdobený rytým rámcem s vykrojenými rohy. Nadsvětlík je šestitábulkový, paprscitě rozdělený. Klapačka dveří je neprofilovaná, v polovině délky dělená lichoběžníkovými „hlavicovými“ segmenty.

Kliky se nedochovala. Dveře jsou opatřeny kruhovými úchopovými madly s vykrajovanou podložkou.

Dveře jsou toho času bez nátěru.

Dům čp. 181 (nyní muzeum), Muzejní ulice

Patrový podélně orientovaný řadový dům, krytý sedlovou střechou. Dům má půdorys širokého písmene „U“, s hlavním křídlem orientovaným do náměstí, kolmým patrovým dvorním křídlem se segmentovými arkádami na římskodórských sloupech (přízemí), resp. pilířích (patro) a přízemním dvorním hospodářským křídlem, rovnoběžným s uličním průčelím. Velmi hodnotná klasicistní novostavba z roku 1827 (datum na portálku), dochovaná bez větších úprav včetně interiéru a dispozice. Na mapě SK z roku 1842 je dům zachycen již v současném rozsahu a označen červeně.

Uliční průčelí je mírně nesymetrické, dvoupodlažní. V přízemí jsou v levých dvou osách okna s jednoduchými šambránami, následuje vstupní portál do domu. Dále vpravo je opět okno, následuje portál do krámu a zcela vpravo je portál do průjezdu. Průčelí je v přízemí pokryto pásovou bosáží. Patro je odděleno jednoduše profilovanou římsičkou, nad portály vzedmutou. V patře jsou okna lemovaná jednoduše profilovanými šambránami s lichoběžníkovými klenáčky a podokenními římsičkami. V parapetech jsou zavěšené provazcovité festony se střapečky, po stranách lemované destičkami s podvěšenými kapkami. Jinak je fasáda patra hladká, nároží jsou zvýrazněna kvádromy lizénami. Průčelí vrcholí profilovanou římsou podloženou destičkami. Na římsu je nasazen nízký trojúhelníkový štít s motivem Božího oka v tympanonu.

Vstupní (levý) portál je edikulový. Ke dveřím vedou čtyři schody. Edikula je tvořena dvěma pískovcovými sloupy, které vynášejí zděný segmentový oblouk. Sloupy stojí na soklech zdobených volným motivem rýhování, mají plintus, patku, hladký drík bez entaze, prstenec a rustikalizovanou kompozitní hlavičku. Segmentový oblouk edikuly je ve štuku bosovaný, přerušovaný klenákem v podobě konzoly.

Obr. 15: Železnice, dům čp. 181 (dnes Muzeum). Levé vstupní dveře (do domu), detail oválné palmetové rozety, připevněné hřebem na desku výplně.

Vlastní portál, tvořící ostění vstupních dveřím, je pískovcový, půlkruhově uzavřený. Stojky vrcholí římsovitou hlavicí s motivem provazce, pletence a vejcovce. Sokl, stojky i oblouk archivoly je zdoben plasticky vystupujícími rámci, shora zakončenými vykrojenými obloučky, dolní konce rámců jsou podloženy čabrákou se střapečkem. Pole rámců jsou pojednána vstřícnými vrypy zubáku. Archivoltu přerušuje širší lichoběžníkový klenák, zdobený rostlinným věnečkem, tvořeným čtyřmi palmetovými listy. Věneček obepíná číslo popisné. Portál je toho času bez nátěru. Stylově i zpracováním je velmi blízký portálu domu čp. 106.

Vstupní dveře do domu jsou dvoukřídlé, rámové konstrukce, s nadsvětlíkem odděleným poutcem v podobě římsy. Křídla dveří jsou dvouvýplňová, výplně jsou shodně velké, na výšku obdélníkové, hladké. Do středů výplňových polí jsou umístěny vysoké reliéfy na výšku oválných palmetových rozet. Listky rozet se překrývají. Klapačka má podobu volně pojatého sloupku s vysokým soklem, dřikem členěným drážkou a římsovitou hlavicí. Profilovaný poutec je přerušen klenákem, opět s motivem rozety, ovšem s lapidárněji podanými listky. Nadsvětlík je šestitabulkový, paprscitě rozdělený, dělicí prvky nesou podobu šípů, hroty šípů směřují do středu, k poloslunci.

Klika i krycí štítek jsou stylově odlišné, secesní.

Dveře jsou opatřeny novodobým lazurním nátěrem temně hnědé barvy.

Rovněž portál do bývalého krámu (střední vstup) je edikulový. Ke dveřím vedou tři schody. Edikula je zcela shodná, jako u vstupního portálu do domu. Vnitřní portál pro osazení dveří se liší v detailech. Klenák je zdoben shodným palmetovým věnečkem, ale věneček obepíná symbol kupeckého řemesla, tzv. „merku“, oblíbené klasicistní znamení. Portál je po celé vnitřní straně rámován vpadlou lištou pro osazení krámských vrat, která je snad druhotně vysekaná (přerušuje římsu a klenák). Do lícové strany stojek a soklu jsou vsazeny čtyři čepy pro závěsy, zasahující do dekorativních rámců.

Obr. 16: Železnice, dům čp. 181 (dnes Muzeum). Levé vstupní dveře (do domu), detail hlavice klapačky.

Krámské dveře jsou dvoukřídlé, rámové konstrukce, s nadsvětlíkem odděleným poutcem v podobě římsy. Křídla dveří jsou dvouvýplňová, avšak horní výplně jsou prosklené, čtyřtabulkové. Spodní výplňová pole jsou hladká, do středu středních vodorovných prvků rámové konstrukce jsou osazeny oválné palmetové rozety. Provedení klapačky i nadsvětlíku je shodné jako u prvních dveří.

Klika je odlévaná, madlo je oktogonálního průřezu, ke konci se rozšiřuje a je zakončeno bambulkou. Klika je osazena do krycího štítu v podobě kruhového terčíku. Krycí štítek zámku je jednoduchého tvaru, u spodního okraje zdobený kapkami.

Dveře jsou opatřeny lazurním temně hnědým nátěrem.

Pískovcový portál vedoucí do průjezdu (pravý otvor) je uzavřený stlačeným obloukem. Portál je pojat shodně jako první dva vstupní portály, jen stojky jsou nasazeny na masivnější sokly s kuželovitými nákolníky. Vnitřní obvod ostění portálu kromě soklů je opět lemován drážkou, avšak tentokrát stojky nenesou stopy po osazení vnějších čepů. Palmetový věneček na klenáku obepíná dataci portálu - letopočet 1827.

Vrata jsou dvoukřídlá rámové konstrukce, s poutcem oddělenou plochou záklenku, vodorovně bedněnou.²⁰⁾ Spodní část dveří je do výše soklu zdobena svislým rýhováním. Křídla vrat jsou dvouvýplňová, výplně jsou na šířku obdélníkové, hladké. Horní výplně jsou zdobeny vysokým reliéfem v podobě palmetové rozety (rozety nejsou novodobé, ale přenesené z vrat předchozích). Klapačka nese podobu volně pojatého lapidárního sloupku s neprofilovaným dřikem. Profilovaný poutec je přerušen lichoběžníkovým klenákem s vyrytým rámcem.

Vrata jsou opět opatřena lazurním temně hnědým nátěrem.

Dům čp. 191, Havlíčkova ulice

Průzemní podélně orientovaný řadový dům v jižní frontě ulice Havlíčkovy, krytý sedlovou střechou. Dům byl postaven v době po požáru roku 1826, fasáda byla upravena asi v první třetině 20. století. Na ma-

Obr. 17: Železnice, dům čp. 191. Vstupní dveře, detail klasicistní kované kliky s prolamovanou podložkou.

pě SK z roku 1842 je zachycen v současném rozsahu a označen červeně.

Průčelí domu je jednopodlažní, nesymetrické. Ve druhé ose zleva je situován vstupní portál. Fasáda je jinak hladká, s tvrdou břizolitovou omítkou, členěná jen pásy.

Pískovcový portálek je půlkruhově uzavřený. Stojky jsou nad soklem lemované dvakrát odstupněnou lištou, vybíhající z volutek a v místě napojení archivoly zalomenou do tvaru uší. Pod uchy jsou zavěšeny štrápe. Lišta lemuje i archivoltu a u klenáku je zakončena opět volutkou. Klenák je lichoběžníkový, zdobený rostlinným věnečkem ze dvou ratolestí, jejichž stonky se ve spodní části překrývají. V horní části je věneček mírně stlačen do tvaru srdíčka. Portál byl při nedávné obnově drasticky zbaven veškerých náterů.

Dveře jsou dvoukřídlé, rámové konstrukce, s nadsvětlíkem odděleným římsou. Křídla dveří mají dvě obdélníkové výplně tvořené plasticky vystouplou deskou, zdobenou rýhováním. Půlkruhový nadsvětlík je paprskovitě rozdělen na šest tabulek.

Klika je kovaná, krycí štítek zámku je plochý vykrajovaný, geometricky dekorativně prolamovaný.

Dveře mají dvoubarevný novodobý nátěr, základní barva je zelená, výplně dveří a členění nadsvětlíku je světle žluté. Podle starší fotografie byly opatřeny monochromním nátěrem. Celkové ztvárnění dveří je velmi blízké dveřím radnice čp. 1.

Dům čp. 206, náměstí Svobody (Wilsonovo náměstí)

Patrový podélně orientovaný dům krytý sedlovou střechou na severní straně náměstí Svobody. Krásná klasicistní novostavba z doby po požáru roku 1826, dochovaná téměř v intaktní podobě, bez významnějších novodobých změn. Na mapě SK z roku 1842 je dům zachycen v současném rozsahu a označen červeně.

Průčelí do náměstí je symetrické, dvoupodlažní. Střední tři osy vystupují jako velmi plochý rizalit. Ve střední ose je situován vstupní portál, v krajních osách jsou dvě půlkruhově završená okna, vzniklá pa-

Obr. 18: Železnice, dům čp. 206. Celkový pohled na vstupní vrata, nejbohatší a nejnáročnější ze souboru klasicistních domovních vrat a dveří ve městě. Horní výplně nesou ve městě ojediněle zoomorfní reliéfy.

trně úpravou z postranních krámských portálů.²⁷ Tato okna mají ploché pásové šambrány, přerušené římsovitými hlavicemi. Po stranách středního portálu je vždy jedno okno v mělké vpadlině, s podokenní římsičkou. Plocha rizalitu je v přízemí členěná pásovou bosáží. Po stranách je fasáda přízemí zakončena lizénami, pokrytými pásovou bosáží. Fasáda patra je hladká, členěná mělkými obdélníkovými vpadlinami okolo oken. Okna jsou bez šambrán, s kamennými podokenními římsičkami. V parapetech jsou bohatě ztvárněné panely s keramickou reliéfní výzdobou - s různými motivy (ve střední ose je had na Asklepiově holi, ve vnitřních postranních osách rozviliny, v krajních osách rozviliny a lyra). Rovněž v suprafenestrách jsou panely s keramickou reliéfní výzdobou - s motivy rozvilin. Fasáda patra je po stranách zvýrazněna lizénami. Vrcholí bohatěji profilovanou hlavní římsou, která se zalamuje i nad rizalit.

Vjezdový portál je kombinovaný zděný a pískovcový, vlastní otvor je uzavřený stlačeným obloukem. Stojky portálu jsou z vnitřní strany pískovcové, z vnější jsou obezděné, klenutí oblouku je zděné, s omítkovou profilovanou archivoltou. Hladké neprofilované stojky stojí na lapidárních krychlových soklech s odsekanými nákolníky a vrcholí římsovitou hlavicí. Portál je opatřen nátěrem shodným s fasádou - dva odstíny teplé okrové žluté.

Vrata jsou dvoukřídlá, rámové konstrukce, s nadsvětlíkem odděleným segmentově prohnutým zalomeným poutcem. Křídla vrat jsou trojvýplňová, spodní část křídel je zesílená, pojatá jako rýhovaný sokl. Rohy soklu jsou vykrojené, dokládající existenci dnes odsekaných nákolníků. Výplňová pole vrat jsou hladká, zdobená rostlinnými a zoomorfními reliéfy. Spodní dvě výplně jsou na šířku obdélníkové, horní je opisuje vzdušný tvar poutce. Spodní výplň nese symetrický rostlinný reliéf, složený z akantových lístků se zavíjenými úponky. Reliéf střední výplně je také symetrický, složený ze středové rozety a z postranních akantových rozvilin a úponků. Horní reliéf je zoomorfní. Na

Obr. 19: Železnice, dům čp. 206. Detail levé horní výplně s motivem gryfa střežícího papýrové snopy.

akantových listech sedí okřídlený gryf, střežící papýrový snop. Klapačka má velmi volnou podobu sloupku s kanelovaným soklíkem, třemi úrovněmi zužujících se dřívů s patkami a hlavičkami, členěnými plasticky vystupujícími kosočtvercovými poli. Poutec v podobě vzduté římsy přerušuje klenák doplněný plastickou okřídlenou lví hlavou. Nadsvětlik je členěn zvlněnými dělicími listami.

Klika je odlévaná, složitěji tvarovaná vřetenovitá osmibokého průřezu. Hřídel má podobu lidské ruky, svírající madlo.

Vrata jsou opatřena dvoubarevným nátěrem v odstínu šedá a šedomodr. Světlejší nátěr mají výplňová pole i reliéfy, klapačka a klenák. Dle fotografie ze šedesátých let byla světlejší rámová konstrukce vrat kromě soklu, dále reliéfy a hlava lva na hlavičce klapačky.

Dům čp. 224, Kavánova ulice (Nádražní ulice)

Patrový podélně orientovaný řadový dům krytý sedlovou střechou, ukončující od jihozápadu blok východně od kostela. Klasicistní novostavba z doby po požáru roku 1826, dochovaná bez zásadnějších změn dodnes. Na mapě SK z roku 1842 je dům zachycen v současném rozsahu a označen červeně.

Průčelí domu je dvoupodlažní nesymetrické. Zcela vlevo je bývalý vstupní portál do krámu, nyní vstup do domu. Původní vstup do domu byl situován ve druhé ose zleva, do portálu je nyní vloženo okno. Situaci před změnou vstupů zachycuje starší fotografie ze 60. let 20. století. Před oběma portály byly tehdy kamenné schody. Dále napravo jsou tři okna, lemovaná šambránami, s podokenními římsičkami. Fasáda přízemí je v ploše zvýrazněná pásovou bosází. Patro je oddělené profilovanou římsičkou. Okna v patře mají jednoduché šambrány s klenáčky a podokenními římsičkami. Nároží domu jsou zvýrazněna kvádřovanými lizénami. Jinak je fasáda patra hladká, zakončená profilovanou římsou.

Vstupní portál (bývalý krámský) je pískovcový, půlkruhově zaklenutý, vedou k němu tři schody. Hladké stojky portálu jsou nasazeny na sokl a vrcholí římsovitou hlavičkou. Oblouk archivolty je přerušen širším klenákem, zdobeným věnečkem složeným ze dvou ratolestí. Ratolesti počínají dovnitř stočenými volutkami, svírajícími dva listy. Věneček je po stranách mírně stlačený. Vnitřní strana portálu je rámována negativní lištou pro osazení bývalých krámských vrat. Na stojkách jsou čitelné stopy po odstranění pantů. Portál je toho času bez nátěru.

Vstupní dveře (bývalé krámské) jsou dvoukřídlé, rámové konstrukce, s nadsvětlikem odděleným poutcem v podobě římsy. Křídla dveří jsou dvouvýplňová. Horní výplň je prosklená čtyřtabulková,

spodní výplň je zdobena kanelovaným obdélným polem, přes jehož honí část je přeložen motiv polosunce. Spodní okraje dveřních křídel jsou zesíleny jednoduše profilovanou lištou. Klapačka dveří má podobu velmi neformálního sloupku se soklíkem, dřívem pokrytým „šupinami“ a s římsovitou hlavičkou. Profilovaný poutec, zdobený zubořezem, je přerušen klenákem s reliéfním sluncem. Nadsvětlik je šestitabulkový, paprscitě dělený, střed paprsků je překryt motivem reliéfního polosunce s paprsky.

Dveře jsou opatřeny novodobým dvoubarevným nátěrem - temně hnědým a bílým. Podle fotografie ze šedesátých let byl tento portál opatřen ještě jednoduchými vnějšími krámskými dveřmi s tlakové konstrukce. Dveře jsou velmi blízké dveřím domu čp. 17.

Pravý portál (bývalý vstupní, dnes částečně zazděný) je téměř stejný jako bývalý krámský portál, jen nemá lištu pro osazení vnějších krámských dveří a klenák je jinak zdoben. Rostlinný věneček je složen z kvetoucích snítek,

není po stranách stlačený a obepíná monogram. Portál je částečně zazděn, jeho horní část je využita jako okno. K portálu vedly tři schody, které jsou odstraněny. Dveře z tohoto portálu nejsou dochovány, z fotografie ze šedesátých let nejsou dobře zřetelné.

Obr. 20: Železnice, dům čp. 224. Domovní dveře (dříve krámské), tvarově blízké dveřím domu čp. 17.

Dům čp. 232, Šimonova ulice (Masarykova třída)

Patrový podélně orientovaný řadový dům v severní frontě ulice Masarykovy. Přední část domu je buď novostavba, nebo zcela přestavěný starší dům, asi z první třetiny 20. století. V zadní části je dvorek obehnaný zdi se segmentově zaklenutou bránou, přístupnou ze samostatné slepé uličky.

Vjezdový otvor v zadní bráně ohradní zdi je zděný, segmentově zaklenutý, bez architektonizace.

Vjezdová vrata jsou trojkřídlá, pravděpodobně svakové konstrukce. Jejich lícová strana je tvořena rámem, vyplněným prkny - ve středním dílu vrat vodorovně „žaluziově“ skládanými, v případě bočních křídel se sklon prken přizpůsobuje křivosti segmentového oblouku. Klapačka dvířních křídel (mezi levým a středním křídlem) je neprofilovaná, zdobená šupinami (penízky), v horní části je opatřena štítkem, také pokrytým šupinami. Vrata jsou překvapivou ukázkou čistě klasicistní řemeslné kvalitní výplně, použité na zcela nereprezentativním místě (ve slepé postranní uličce vedoucí do dvora), kde bychom očekávali jen vrata utilitárně řešená.

Vrata jsou opatřena novodobým monochromním nátěrem světle šedé barvy.

**Dům čp. 271, náměstí Svobody (Wilsonovo náměstí)
Havlíčková ulice ²⁸⁾**

Patrový nárožní dům v exponované poloze na nárožní parcele ukončující od severu západní stranu náměstí, krytý sedlovou, jednostranně zvalbenou střechou. Raně eklektická (neorenesanční) novostavba, vzdáleně ještě navazující na klasicistní tradici ve městě, postavená patrně ve třetí čtvrtině 19. století a dochovaná bez významnějších změn. Na mapě SK z roku 1842 dům dosud není zakreslen, na jeho místě je volná nezastavěná parcela.

Průčelí do náměstí je dvoupodlažní, symetrické, se středním plochým rizalitem. Přízemí i patro je na nárožích zvýrazněno nárožní bosáží. V přízemí je ve druhé ose zleva vstupní portál, v ostatních osách jsou okna s listovými šambránami. Patro je odděleno nevýraznou římsou. Okna ve dvou středních osách v patře jsou půlkruhově zakončená, mezi nimi je konchou završená nika s bustou Jana Husa. Okna v krajních osách jsou obdélníková. Všechna okna v patře mají profilované šambrány s klenáky. V parapetech jsou jednoduché reliéfní panely s rostlinnou ornamentikou. Průčelí vrcholí výraznou profilovanou římsou. Boční průčelí do ulice Havlíčkovy je obdobně členěné.

Portál je pískovcový, jednoduchý, pravouhlý, s rovným překladem. Vnitřní strana portálu je lemována drážkou.

Dveře jsou dvoukřídlé, rámové konstrukce, s třítubulkovým nadsvětlíkem odděleným poutcem v podobě římsy. Křídla dveří jsou trojvýplňová, spodní a horní pole je čtvercové, střední na výšku obdélníkové. Výplňová pole jsou hladká, lemovaná profilovanou lištou. Jsou dále členěna stranově symetrickými reliéfními ornamenty, opět rámovanými jednoduchou lištou. Reliéfy osazené do spodních a horních výplní jsou shodné. Ze středového vejcovitého medailónku vyrůstají snítky a rozvilinky, vrcholící nahoře i dole kvítkem s listky. Úponkové listky přiložené ke stranám medailónku jsou zavinuty do podoby blízké boltcové ornamentice. Reliéf středního výplňového pole je obdobný, ovšem směrem dolů i vzhůru je bohatěji rozvinutý, doplněný listovým ornamentem. Klapačka má podobu volně pojatého sloupku s velmi nízkým diamantovaným soklíkem, kanelovaným dřikem a kompozitní palmetovou hlavicí. Poutec v podobě římsy se nad hlavicí klapačky zalamuje.

Barevnost dveří je monochromní, okrová. Na fotografii ze šedesátých let je doložen nátěr dvoubarevný, světlejší odstín nesly jen výplňová pole.

POZNÁMKY

- 1) Publikovaný příspěvek je shrnutím výsledků bakalářské práce, zpracované na FFUK - Ústav pro dějiny umění, konzultant ing. Petr Maček
- 2) Dveře a vrata, přestože jsou nedílnou součástí výrazu architektury i památkové podstaty historických objektů, stojí obecně stranou odborného zájmu. Jedinou výjimkou z pravidla je soubor dveří a vrat v Poličce a okolí. K tomu např.: D. Junek, Dveře a vrata na Poličsku v 19. sto-

letí. Polička 1998; D. Libal - D. Junek - J. Kopřiva - Zd. Holomýj - J. Hájek, Klasicistní domovní vrata v Poličce. Polička 1994.

- 3) SOKA Jičín, V. Kozák, Město Železnice - stručný historický nástin, karton č. II, neuspořádáno; Městské muzeum v Železnici, strojový opis z kroniky Železnice, signovaný V. K., bez inventárního čísla. Pro úplnost dodejme, že se v literatuře objevuje i datum 1829 (SOKA Jičín, B. Johnová, Městský úřad v Železnici, inventář archivního fondu, strojopis, 1963).
- 4) SOKA Jičín, V. Kozák, Město Železnice - stručný historický nástin, karton č. II, neuspořádáno.
- 5) Městské muzeum v Železnici, strojový opis z kroniky Železnice, signovaný V. K., bez inventárního čísla.
- 6) K. Kibic, Historické radnice. Praha 1988, s. 104.
- 7) M. Benešová, Česká architektura v proměnách dvou století 1780 - 1980. Praha 1984, s. 116.
- 8) Městské muzeum v Železnici, strojový opis z kroniky Železnice, signovaný V. K., bez inventárního čísla.
- 9) Jistý Johann Herkner je doložen jako autor stavby pozoruhodného klasicistního Šlechtova paláce (dnes muzea) v blízké Lomnici nad Popelkou. Zatím ale nemůžeme říci, zda je Johann Herkner známý z Lomnice totožný s Janem Herknerem, činným v Železnici. Za upozornění děkuji PhDr. Martinu Ebelovi.
- 10) SOKA Jičín, Seznam domů v obci Železnice 1922 - 23, inv. č. 24, kniha č. 23.
- 11) Dokladem toho je např. secesní mosazná klika a dveřní štítek na klasicistních vratech domu čp. 181 (vstupní vrata do domu, dnes muzea, první zleva).
- 12) Srov. J. Škabrada, Konstrukce historických staveb. Praha 2000, s. 143.
- 13) Přesná datace není v tomto případě možná, neboť jednotlivé modely klik mohly přetrvávat v produkci sléváren po delší dobu. Vodítkem zde proto může být spíše vztah kliky a kování k vlastním dveřím (na několika dveřích je zjevně druhotné osazení).
- 14) Tento typ se ve větší míře objevuje až na eklektických dveřích prakticky v celých Čechách. Vzhledem k výjimečnosti vrat domu čp. 206 ale nelze vyloučit, že klika a dveřní kování je současné s těmito nezvykle zdobeně a náročně ztvárněnými klasicistními vraty, která patří patrně k mladšímu časovému horizontu. Stejně tak ale nelze vyloučit, že kování zde bylo druhotně vyměněno.
- 15) D. Libal - D. Junek - J. Kopřiva - Zd. Holomýj - J. Hájek, Klasicistní domovní vrata v Poličce. Polička 1994, s. 9.
- 16) J. V. Scheybal - J. Scheybalová, Umění lidových tesařů, kameníků a sochařů v severních Čechách. Liberec 1985.
- 17) SOKA Jičín, fond Cech spojených řemesel Železnice, inventář archivu města Železnice, ev. č. 285.
- 18) SOKA Jičín, fond Cech truhlářů, kovářů a příbuzných řemesel Jičín, inv. č. 284.
- 19) K tomu K. Kuča, Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II., Praha 1997, s. 643 a další.
- 20) Tamtéž, s. 655.
- 21) Zvlášť výrazné podoby nabývají sluncovité motivy v Březnici (okres Příbram), charakteristické vysokou plastičností.
- 22) Městské muzeum v Železnici, soubor fotografií ze 60. let 20. století, nedatováno, nesignováno, bez inv. čísel, neuspořádáno; Státní památkový ústav Pardubice, soubor fotografií z roku 1966, autor Šeps, a z roku 1974, autor Kolegar, bez inv. čísel.
- 23) V katalogu jsou zařazeny jen nejvýznamnější dochované klasicistní dveře a vrata.
- 24) Starší barevnost v kombinaci dvou odstínů hnědé (tmavší rám, světlejší výplně) zde byla zachována ještě v létě roku 2000.
- 25) Pilastry po stranách oken rytmizovaly průčelí.
- 26) Vrata jsou patrně novodobou kopií vrat původních.
- 27) Obdobné řešení má dům čp. 21.
- 28) Dům čp. 271 již nepatří do klasicistního souboru z doby znovuvýstavby města po požáru roku 1826. Domovní dveře jsou však v katalogu uvedeny proto, že z klasicistního období vycházejí a svým pojetím na něj stále reagují.

**KLASSIZISTISCHE TORE UND TÜREN
IN ŽELEZNICE**

Das Städtchen Železnice (Eisenstadt, Bez. Jičín) stellt eines der bedeutendsten Ensembles kleinstädtischer klassizistischer Architektur in Böhmen dar. Die Häusermehrzahl erhielt sich samt authentischer Tor- und Türflügel, deren Gruppe in manchen Hinsichten vereinzelt ist, vor allem was ihre Zahl und Vollständigkeit betrifft.

Die Entstehung der klassizistischen Tore und Türen in Železnice läßt sich zeitlich ungefähr mit den Jahreszahlen 1826-1850 begrenzen. Im J. 1826 war die Stadt von einem großen Feuer betroffen worden, danach folgte ein Stadtumbau nach einem einheitlichen Plan im damals aktuellen klassizistischen Stil. Die Stadterneuerung wurde in ihren Hauptzeichen vor 1842 abgeschlossen, denn auf der Stabilkatastralkarte sind in der zentralen Partie schon nur vier leere Bauparzellen eingezeichnet.

Der Urheber der klassizistischen Stadtumgestaltung war ein weniger bekannter Jitschiner Baumeister Namens Johann Herkner. Die Fassaden sind im Bezug zum Kleinstadtmilieu überraschend stilrein und ihre Reife beweisen auch die Haustüren und -tore. Jene sind in Sandsteinportalen eingefasst, die öftest mit einem Rund- oder gedrückten Bogen abgeschlossen sind. Reichere Häuser Konstr.-Nrr. 181, 234 oder 39 sind mit ädikulenartigen Portalen ausgestattet. Portale einiger Häuser begleiten tiefe nichtarchitektonisierte Nischen (Konstr.-Nrr. 7, 15, 101, 106, 243).

Die eigenen Türen und Tore in Železnice bedienen sich schon mit einigen Ausnahmen der Rahmenkonstruktion. Stilisch belegen sie mehrere zeitlich überdeckende Entwicklungsphasen ihrer Entstehung, grundsätzlich können sie in zwei Hauptgruppen geteilt werden. Die erste ist typologisch und im Ausdruck rein klassizistisch – Türen und Tore, deren Füllungsplatten glatt (Türen der Häuser Konstr.-Nrr. 1, 33, 88, 89, 188) oder kanelliert (Konstr.-Nrr. 92, 98, 101) und einfach profiliert sind. Seltener sind Türen mit dekorativen, in die Füllungsmitten angebrachten Reliefmotiven geschmückt (Konstr.-Nrr. 39, 106, 177, 181, 191). Beliebtes Motiv stellen in diesen Fällen palmetten- oder sternartige Rosetten im runden oder vertikal ovalen Umriss dar, die sehr plastisch oder sehr flach (Flachrelief kann direkt aus der Füllungsplatte geschnitten werden – Konstr.-Nr. 39), rotierend oder statisch sind. Im Fall der Konstr.-Nr. 39 erscheinen auch andere (in Železnice heute sonst nicht bekannte) Motive, wie z. B. der Anker. Formal nahe, aber vermutlich später sind Türen und Tore mit glatten, in den Ecken geschrägten und mit kleinen geschnitzten Scheiben mit rotierenden Rosetten versehenen Füllungen. Diesen Typ repräsentiert z. B. das dreiflügelige Tor in der Konstr.-Nr. 26 oder die nicht mehr vorhandenen Haustüren der Konstr.-Nrr. 30 und 33.

Selten erscheinen an den Füllungsreliefs zoomorphe Ornamente. In Železnice geschah es am Tor des Hauses Konstr.-Nr. 206 mit überraschender Professionalität. Das zweiflügelige in die Rahmen konstruierte Tor hat einen profilierten, dynamisch erhobenen, das Oberlicht abtrennenden Kämpfer. Die Flügel besitzen je zu drei Füllungen, wobei das zoomorphe Motiv sich lediglich in der oberen befindet. Es stellt einen auf den Palmettblättern sitzenden geflügelten, ein einem Papyrusbündel ähnliches Pflanzenornament bewachenden Greifen dar. Dieses Tor zählt zu den wertvollsten Stücken der behandelten Gruppe in der Stadt. Mit seiner Dekorbehandlung überwindet es alle andere Exemplare. Es nähert sich teilweise dank seiner gänzlichen Konstruktions- und Kompositionslösung der ersten Gruppe.

Einige Exemplare dieser Gruppe der Türen und Tore gehören der ersten Stadtausbauetappe kurz nach 1826 an. Die Datierten sind jene des Rathauses Konstr.-Nr. 1 (aber nicht direkt, denn das Rathaus wurde nach 1826 erbaut) und drei Tore des Hauses Konstr.-Nr. 181 (Datiierung 1827 am Portal). Den Rathauftüren ist jene des Hauses Konstr.-Nr. 191 verwandt. Dank der eng verwandten Form möge man in dieselbe Zeitperiode auch Türe der Häuser Konstr.-Nrr. 39, 106, möglicherweise auch jene der Konstr.-Nrr. 177 und 243 einreihen. Die Häuser Konstr.-Nr. 106 und 181 besitzen darüberhinaus auch sehr ähnliche Portallösung.

Der ersten Gruppe nähern sich formal die nach dem Ausdruck auch klassizistischen, aber offenbar später entstandenen Tore und Türen der zweiten Gruppe. Zu dieser Gruppe gehören zweiflügelige Rahmentüren mit Oberlicht und rechteckigen Füllungsplatten an. Die Füllungsfelder sind glatt mit geschrägten Kanten, die Füllungsplatten treten verhältnismäßig ausgeprägt plastisch von der Konstruktion hervor. Mehr ausdrucksvoll profiliert sind auch die Ränder einzelner Füllungen. Als Beispiel seien jene der Häuser Konstr.-Nrr. 37, 82, 90 erwähnt. Zu dieser Gruppe lassen sich auch spätere klassizistische, mit kleinen runden, am waagerechten Konstruktionsteil zwischen oberen Füllungen angebrachten Reliefscheiben dekorierte Türen und Tore (Konstr.-Nr. 19). Die in die sonst glatten Füllungsplatten übergreifenden kleinen Scheiben vereinen optisch genannte Füllungsfelder.

Analogisch sind auch die stilgemäß in die späteste klassizistische Phase angehörigen Tore und Türen. Außer dem klassizistischen For-

menschatz besitzen sie schon auch die für die eklektische Architektur charakteristischen Elemente. Das Typische unter ihnen stellt die ausdrucksvoll profilierte, Türfüllungen umrahmende Leiste (Konstr.-Nrr. 3, 47, 73, 99, 203). Am reicher gestalteten Türtyp wird diese Leiste in die Ohrform (Haustor Konstr.-Nr. 27) gekröpft, ist mit Tropfen (guttae) geziert oder von einem Gesims unterstützt (Konstr.-Nrr. 7, 204), oder sie selbst stützt optisch einen Gesimsabschnitt. In einigen Fällen mag bei diesem Typ unter der profilierten Leiste oder über ihr ein aus Voluten und muschelartigen Gebilden zusammengesetztes Flachrelief angebracht werden (Häuser Konstr.-Nrr. 3, 27, 29). Die Füllungsfelder sind überwiegend glatt, die unteren Füllungen in einigen Fällen diamantiert.

Einen hohen Wert besitzen auch die erhaltenen Türgriffe und -beschlagteile. Der geschmiedete Türgriff wurde in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts schrittweise mit billigeren fabrikerzeugten Eisenguss- oder Messinggriffen ersetzt. Bemerkenswerte geschmiedete klassizistische Griffe erhielten sich z. B. an den Türen der Häuser Konstr.-Nrr. 1, 39, 82, 191. Zu den geschmiedeten Türgriffen gehören flache mit Durchschneiden und -brechen gezielte Blechschilder. Zahlreicher ist die Gruppe älterer gegossener Türgriffe, seien sie aus Gusseisen oder Messing erzeugt. In Železnice dokumentierte man mehrere Türgrifftypen vermutlich aus der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts.

Es ist nicht belegt, wieviele Handwerker (Werkstätten) sich an der Entstehung der Eisenstadtl Türen und Tore beteiligten. Die Tischler gehörten bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts unter die Zunft der vereinigten Gewerbe, in der aber zum J. 1833 keiner in der Stadt registriert war. Als sehr wahrscheinlich erscheint die Teilnahme der Jitschiner Tischler bei der Entstehung der Tore und Türen in Železnice. In Jičín wird die Tischlerzunft mit Beteiligung der Schmiede und verwandten Handwerker belegt; in den dreißiger Jahren des 19. Jahrhunderts sind 11 Tischler bewiesen. Die Geschlossenheit des Ensembles verrät eher mehrere Zeitschichten der Bearbeitung als eine größere Menge der Erzeuger. Hinsichtlich der ganz geläufigen Anwendung der Rahmenkonstruktion bei breiten Einfahrtstoren hält der Autor das Ensemble der Türfüllungen in Železnice für relativ fortgeschritten.

In der Gegend von Jičín erhielten sich andere kleinere Gruppen klassizistischer Türen und Tore vor allem im Städtchen Pecka und teilweise in Nová Paka (Neupaka) und Sobotka. In Jičín sind die klassizistischen Türen und Tore nicht im so großen Maß wie in Železnice erhalten, sie bieten jedoch auch einen gewissen Vergleichsmaterial dar. In der breiteren Region Nordostböhmens erhielten sich beschränkte Ensembles klassizistischer Türen und Tore in einigen Städten unter dem Riesengebirge (z. B. in Jilemnice – Starkenbach). Besonders bemerkenswert sind die Türen in Železný Brod (Eisenbrod), namentlich jene im Stadtteil Trávníky.

Verfolgen wir die plastische Behandlung der Türen und Tore in diesen Regionen, dann ist es offenbar, daß jene in Železnice zum flächeren Typ ihrem Ausdruck nach zählen. Ihre Füllungen sind rein klassizistisch gebildet, im Gegensatz zu anderen Lokalitäten kommt hier kein überbleibender Einfluss der vergangenen Barockperiode zum Ausdruck. Das ist charakteristisch sowohl in der Behandlung der Türfüllungen als auch jener der Fassaden Eisenstädter Häuser. Die flache Behandlung des Ornaments möge als Zeichen einer gewissen Progressivität, als ein Beweis für die Entfesselung von der barocken, stets auf dem Lande überlebenden Plastizität erklärt werden. Einen bedeutenden Einfluss darauf hatte auch die überwiegende rein klassizistische, also fortgeschrittenere Rahmenkonstruktion der Tür- und Torflügel, die sich in anderen Regionen nur langsam durchsetzte.

Das Ensemble der Türen und Tore in Železnice zählt zu den bedeutendsten im Rahmen der Tschechischen Republik. Seit den 60. und 70. Jahren (des 20. Jh.) verschwanden einige sehr wertvolle Tore und Türen, weitere wurden mit schlechten und ungenauen Kopien ersetzt. Deutlich sichtbar ist auch das Verschwinden authentischer Details (des Beschlags, applizierten Zubehörs usw.).

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Kaiserabdruck der Stabilkatastralkarte. Kataster Železnice – Eisenstadt, Bidžauer Kreis 1842, 1:2880. Ústřední archiv zeměměřictví a katastru, fond stabilní katastr (Zentralarchiv für Geodäsie und Kataster, Fond Stabilkataster), Prag. Schwarz – Objekte, die auf dem Original rot eingezeichnet sind.

Abb. 2: Železnice (Eisenstadt), Bezirk Jičín, schematische Karte des historischen Stadtkerns mit Auszeichnung dokumentierter Türen. Schwarz – be-

deutendste klassizistische Türen und Tore, schraffiert – andere klassizistische Türen und Tore, punktiert – bedeutendste (belegte) verschwundene klassizistische Türen und Tore (samt jener von handwerklich schlechten Kopien ersetzten). Starke Strichpunktlinie – Grenze der städtischen Denkmalschutzzone. Unterlage Petra Peštová, Zeichnung Jan Pešta.

Abb. 3: Železnice (Eisenstadt), Bezirk Jičín, Haus Konkr.-Nr. 106. Eine der bedeutendsten klassizistischen Haustüren in der Stadt, der formalen Seite nach dem Tor des Museumsgebäudes Konkr.-Nr. 181 verwandt. Fotografie aus den Sammlungen des Stadtmuseums Železnice, ohne Signatur, ohne Inv.-Nr., vielleicht 60. Jahre des 20. Jh.

Abb. 4: Železnice, Haus Konkr.-Nr. 243. Eine wertvolle klassizistische, unlängst mit einer handwerklich schlechten Kopie ersetzte Haustür mit ausdrucksvollem plastischem Schmuck mit den heute nicht mehr in der Stadt bekannten Motiven. Fotografie aus den Sammlungen des Stadtmuseums Železnice, ohne Signatur, ohne Inv.-Nr., vielleicht 60. Jahre des 20. Jh.

Abb. 5: Železnice, Rathaus Konkr.-Nr. 1. Eingangstür vom Marktplatz (in der dem Marktplatz zugewandten Fassade).

Abb. 6: Železnice, Rathaus Konkr.-Nr. 1. Eingangstür vom Marktplatz, Detail des Griffs mit dem Schlüssellochdeckel.

Abb. 7: Železnice, Haus Konkr.-Nr. 17. Eingangstür mit dem in der Stadt seltenen Motiv zweier Halbsonnen, die die kanellierten unteren Füllungen überdecken.

Abb. 8: Železnice, Haus Konkr.-Nr. 19. Tor eines der bedeutendsten klassizistischen Häuser in der Stadt, mit charakteristischen kleinen runden Scheiben an waagerechten Teilen der Rahmenkonstruktion.

Abb. 9: Železnice, Haus Konkr.-Nr. 26. Haustor mit Achteckfeldern an den Füllungsplatten, in Ecken mit kleinen Rosetten.

Abb. 10: Železnice, Haus Konkr.-Nr. 27. Tor eines der letzten klassizistischen Häuser in der Stadt, kurz nach 1842, im Detail schon mit Zeichen der kommenden Periode der Historismen.

Abb. 11: Železnice, Haus Konkr.-Nr. 29. Einfacheres Haustor, gegen 1840. Abb. 12: Železnice, Haus Konkr.-Nr. 39. Gesamtansicht des durch neuzeitliche Änderungen umgestalteten Portals mit der Haustür in der Palacký-G. Fotografie aus den Sammlungen des Stadtmuseums Železnice, ohne Signatur, ohne Inv.-Nr., vielleicht 60. Jahre des 20. Jh.

Abb. 13: Železnice, Haus Konkr.-Nr. 39. Haustür in der Palacký-G., Detail der linken oberen Füllung mit einer stilisierten, im Flachrelief in der Masse der Platte modellierten Sonne.

Abb. 14: Železnice, Haus Konkr.-Nr. 39. Rechte Schlagleiste, Kapiteldetail.

Abb. 15: Železnice, Haus Konkr.-Nr. 181 (heutiges Museum). Linke Eingangstür (ins Haus), Detail einer mit einem Nagel an die Füllungsplatte angefestigten dekorativen Rosette.

Abb. 16: Železnice, Haus Konkr.-Nr. 181 (heutiges Museum). Linke Eingangstür (ins Haus), Schlagleiste, Kapiteldetail.

Abb. 17: Železnice, Haus Konkr.-Nr. 191. Eingangstür, Detail des geschmiedeten klassizistischen Türgriffs mit durchbrochenem Schlüssellochdeckel.

Abb. 18: Železnice, Haus Konkr.-Nr. 206. Das reichste und anspruchsvollste Eingangstor im klassizistischen Tor- und Türenensemble in der Stadt.

Abb. 19: Železnice, Haus Konkr.-Nr. 206. Eingangstor, Detail der linken oberen Füllung mit Greifen- und Papyrusbündelmotiven.

Abb. 20: Železnice, Haus Konkr.-Nr. 224. Haustür (vormals Ladentür), ähnlich wie jene in der Konkr.-Nr. 17.

(Übersetzung J. Noll)